

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

IHMISOIKEUSKESKUS

Toimintakertomus 2023

IHMISOIKEUSKESKUS
TOIMINTAKERTOMUS 2023

Taitto: Joonas Tupala
© Ihmisoikeuskeskus
2024 Helsinki

Esipuhe	4
Osa I	
Ihmisoikeuskeskus ja kansallinen ihmisoikeusinstituutio	6
Hallinto ja talous	7
Osa II	
Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen yleinen seuranta	8
Tietopohja perus- ja ihmisoikeuksien tilasta suomessa	8
Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon seuranta	8
Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukset ja valvontaelimet	9
YK:n ihmisoikeussopimukset ja sopimusvalvontaelimet	13
YK:n yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu (UPR)	16
Osa III	
Perus- ja ihmisoikeuksien edistäminen	18
Viestintä ja vaikuttamistyö	18
Tilaisuudet	19
Ennakointi	20
Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus	20
Julkaisut ja lausunnot	21
Julkaisut	21
Lausunnot	22
Osa IV	
Vammaisten ja ikääntyneiden henkilöiden oikeuksien seuranta ja edistäminen	23
Oikeudellisen näkökulman vahvistaminen	23
Osallisuuden vahvistaminen	23
Vammaistutkimuksen ja ikääntyneiden oikeuksien tietopohjan vahvistaminen ja seuranta	24
Vammaisten ja ikääntyneiden henkilöiden oikeudet ja kansainvälinen yhteistyö	24
Osa V	
Nuorten asiantuntijoiden ohjelma	25
Osa VI	
Kotimainen ja kansainvälinen ihmisoikeusyhteistyö	27
Ihmisoikeusvaltuuskunnan toiminta	27
Kansainvälinen ja eurooppalainen ihmisoikeusyhteistyö	28
Liitteet	
Liite 1. Ihmisoikeuskeskuksen henkilöstö vuonna 2023	31
Liite 2. Ihmisoikeusvaltuuskunnan jäsenet 2020-2024	31
Liite 3. Jaostojen jäsenet	33
Liite 4. Ihmisoikeuskeskuksen osallistuminen työryhmiin ja ohjausryhmiin	33

Esipuhe

Vuotta 2023 leimasi kansainvälisesti turvallisuustilanteen huolestuttava kehitys. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa jatkui edelleen, ja syksyllä Lähi-idän tilanne kärjistyi laajamittaiseksi konfliktiksi äärijärjestö Hamasin Israeliin tekemien iskujen jälkeen. Turvallisuuskysymykset nousivat keskiöön myös kansallisessa keskustelussa ja politiikassa, ja huhtikuussa Suomi liittyi historiallisesti sotilasliitto Naton jäseneksi.

Euroopassa oikeusvaltion periaatteiden ja rakenteiden nakertaminen jatkui useissa maissa, mikä näkyi esimerkiksi tuomioistuinten riippumattomuuden heikentymisenä ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten kaventumisena. Suomen oikeusvaltiotilanne on kansainvälisessä ja eurooppalaisessa vertailussa hyvä, mutta myös meillä tilanne vaatii jatkuvaa seurantaa. Ihmisoikeuskeskus raportoi alkuvuonna oikeusvaltiokysymyksistä edellisvuosien tapaan niin Euroopan kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden verkoston (ENNHRI) oikeusvaltioreporttiin kuin myös EU:n komissiolle. Keskuksen ihmisoikeusvaltuuskunta muistutti keväällä kannanotossaan uuden hallituskauden alla, että perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen ja edistäminen sekä oikeusvaltioperiaatteen kunnioittaminen on oltava lähtökohtana kaikessa valtioneuvoston toiminnassa.

Syyskuisessa retriitissään ihmisoikeusvaltuuskunta keskusteli etenkin syrjäytymiseen johtavista tekijöistä ja sen yhteiskunnallisista vaikutuksista sekä haki ratkaisuja vihapuheen ja kärjistyneen keskusteluilmapiiirin torjumiseksi. Vihapuhe linkittyy vahvasti vastakkainasettelua korostavaan keskustelukulttuuriin, jonka seurauksena ihmisoikeustoimijoita vastaan hyökätään yhä vahvemmin. Valtuuskunta pohti yhteisiä tapoja toimia ja vahvistaa omaa ääntään yhä haastavammassa toimintaympäristössä.

Ihmisoikeuskeskuksen yhtenä tehtävänä on tukea muiden kansallisten perus- ja ihmisoikeustoimijoiden resilienssiä ja varautumista. Tämän vuoksi keskus on viime vuosina kehittänyt erityistä ihmisoikeusennakointia, ja marraskuussa keskus julkaisi aihetta laajasti käsittelevän selvityksen. Ennakointi on jo olennainen osa muun muassa valtioneuvoston strategista suunnittelua, mutta ihmisoikeudet eivät ole vielä kiinteästi osa ennakointityötä. Ihmisoikeuskeskuksen tavoitteena onkin tuoda ihmisoikeudet osaksi yleistä ennakointia ja kehittää erityistä ihmisoikeusennakointia sekä keskuksen oman että muiden ihmisoikeustoimijoiden työn tueksi.

Vuoden aikana keskustelu sosiaaliturvasta ja sen tasosta kiihtyi, kun uusi hallitus esitti kautensa aluksi useita heikennyksiä sosiaaliturvaan.

Miten sovittaa yhteen ihmisoikeusvelvoitteet ja talouspoliittiset näkökulmat? Mitä suosituksia Suomi on saanut kansainvälisiltä ihmisoikeussopimuksia valvovilta tahoilta? Näitä kysymyksiä pohdittiin myös Ihmisoikeuskeskuksen yhdessä Ihmisoikeusliiton kanssa lokakuussa järjestämässä seminaarissa, joka kokosi Pikkuparlamentin auditorion täyteen asiantuntijoita.

Lokakuussa vietettiin myös ENNHRI:n 10-vuotisjuhlia, joiden yhteydessä keskusteltiin ihmisoikeusinstituutioiden roolista, toiminnan haasteista ja niihin vastaamisesta nykyisessä tilanteessa. Ihmisoikeuskeskuksen johtaja toimi ENNHRI:n puheenjohtajana, minkä vuoksi keskus oli verkoston toiminnassa mukana erityisen aktiivisesti. ENNHRI-yhteistyössä näkyivät etenkin Ukrainan sotaan liittyvät kysymykset, ja keskus tuki Ukrainan ihmisoikeusvaltuutetun toimintaa niin verkoston kautta kuin kahdenvälisesti.

Vuonna 2022 alkaneen Ihmisoikeuskeskuksen Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäinen kausi päättyi, ja kauden annista julkaistiin marraskuussa katsaus. Katsauksessa tarkastellaan nuorten oikeuksia kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa sekä kokoaa yhteen havaintoja ja nuorten kokemuksia oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Esille nousivat erityi-

sesti koulutukseen, työhön, terveyteen, vapau- teen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen liittyvät ihmisoikeuskysymykset. Mielenterveys, syrjäytymisen kokemukset, vähemmistöjen oikeudet sekä ilmastonmuutos vaikuttivat nuorten aikuisten kokemuksiin ihmisoikeuksien toteutumisesta.

Nuorten asiantuntijoiden ohjelman toinen kausi alkoi joulukuussa, kun kaksi uutta nuorempaa asiantuntijaa valittiin ohjelmaan jälleen yli 250 hakijan joukosta.

Vuoden lopussa Ihmisoikeuskeskuksen tulevan toiminnan kannalta saatiin erityinen uutinen, sillä keskuksen perustaja ja pitkäaikainen johtaja Sirpa Rautio valittiin Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) johtajaksi. FRA:n ja Ihmisoikeuskeskuksen jo aiemminkin tiivistä yhteistyötä on hienoa jatkaa tältä pohjalta.

Suuret kiitokset Sirpalle Ihmisoikeuskeskuk- sen vuosista koko Ihmisoikeuskeskuksen väeltä. Kiitämme lämpimästi myös ihmisoikeusval- tuuskunnan jäseniä, oikeusasiamiehen kanslian työtovereita ja kaikkia yhteistyökumppaneita hyvästä yhteistyöstä.

17.4.2024
Susan Villa
johtajan sijainen

1 Ihmisoikeuskeskus ja kansallinen ihmisoikeusinstituutio

Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa muodostavat Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution.¹

Ihmisoikeuskeskus seuraa ja edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista sekä edistää perus- ja ihmisoikeusalan toimijoiden välistä yhteistyötä erityisesti ihmisoikeusvaltuuskunnan toiminnassa. Sen lakisääteisiin tehtäviin kuuluu kansainvälinen ja eurooppalainen ihmisoikeusyhteistyö. Ihmisoikeuskeskuksen toimivalta kattaa myös yksityiset tahot, kuten yritykset ja sitä kautta yritysten ihmisoikeusvastuun.

Ihmisoikeusvaltuuskunta edistää eri toimijoiden välistä tiedonkulkua ja yhteistyötä, käsittelee laajakantoisia ja periaatteellisesti merkittäviä perus- ihmisoikeuskysymyksiä ja hyväksyy vuosittain Ihmisoikeuskeskuksen toimintasuunnitelman- ja kertomuksen.²

Eduskunnan oikeusasiamies valvoo viranomaisten toiminnan laillisuutta sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista muun muassa tutkimalla kanteluita ja tekemällä tarkastuksia sekä omia aloitteita.³

Ihmisoikeusinstituutioiden kansainvälinen verkosto GANHRI (Global Alliance of National Human Rights Institutions⁴) myönsi Suomen kansalliselle ihmisoikeusinstituutiolle hakemuksesta A-statuksen vuosina 2014 ja 2019.

A-statuksen myötä Suomen kansallisella ihmisoikeusinstituutiolla on puheoikeus YK:n ihmisoikeusneuvostossa. Ihmisoikeuskeskus edustaa pääsääntöisesti Suomen kansallista ihmisoikeusinstituutiota ihmisoikeusinstituutioiden verkostoissa ja muussa kansainvälisessä ja eurooppalaisessa ihmisoikeusyhteistyössä. Oikeusasiamies osallistuu oikeusasiamiesten väliseen eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön.

Ihmisoikeuskeskus on ollut kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden eurooppalaisen verkoston ENNHRI:n (European Network of National Human Rights Institutions) kehityksessä mukana sen alusta asti ja vuodesta 2021 ENNHRI:n hallituksen jäsen ja GANHRI:n hallituksen Euroopan verkoston edustaja. Ihmisoikeuskeskuksen johtaja Sirpa Rautio valittiin samalla ENNHRI:n puheenjohtajaksi kolmen vuoden toimikaudeksi 31.3.2022 alkaen.

1 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/kansallinen-ihmisoikeusinstituutio/>

2 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/ihmisoikeuskeskus/>

3 <https://www.oikeusasiamies.fi/fi>

4 <https://ganhri.org/>

Ihmisoikeuskeskuksen tehtävänä on:

- edistää perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvää tiedotusta, koulutusta, kasvatusta ja tutkimusta
- seurata perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta ja laatia niistä selvityksiä
- tehdä aloitteita ja antaa lausuntoja perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi
- osallistua perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja turvaamiseen liittyvään eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön
- huolehtia muista vastaavista perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja toteuttamiseen liittyvistä tehtävistä sekä
- edistää, suojella ja seurata YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanoa.

Kansalliset ihmisoikeusinstituutiot (National Human Rights Institution, NHRI) täyttävät YK:n yleiskokouksessa vuonna 1993 hyväksytyjen Pariisin periaatteiden⁵ vaatimukset:

- Ne ovat lailla perustettuja.
- Ne ovat itsenäisiä ja riippumattomia.
- Ne ovat kokoonpanoltaan pluralistisia.
- Niiden on edistettävä ja turvattava ihmisoikeuksia.
- Niille on taattava riittävät tutkintavaltuudet, resurssit sekä toimivalta tehtäviensä hoitamiseen.

Hallinto ja talous

Ihmisoikeuskeskus on hallinnollisesti osa eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaa, ja se saa osan hallinnollisista palveluista ja infrastruktuurista oikeusasiamiehen ja eduskunnan kansliasta.

Ihmisoikeuskeskuksen vuoden 2023 talousarvioesityksen toiminnan kuluihin oli budjetoitu 1 072 000 euroa, josta henkilöstökulujen osuus on 910 312 euroa ja kulutusmenojen osuus 161 688 euroa. Kulutusmenoista palvelujen ostojen osuus on 36 000 euroa.

Ihmisoikeuskeskuksessa oli vuoden 2023 lopussa pysyviä virkoja kahdeksan (johtaja, kuusi asiantuntijaa (joista yksi täyttämättä) ja hallinto-assistentti) ja kaksi määräaikaista nuoremman asiantuntijan virkasuhdetta Nuorten asiantuntijoiden ohjelmassa. ENNHRI:n puheenjohtajuuden vuoksi keskuksessa työskenteli lisäksi määräaikaisessa virkasuhteessa kansainvälisten asioiden neuvonantaja sekä erilaisissa kehittämissankkeissa ja sijaisuuksissa määräaikaisia asiantuntijoita ja nuorempia asiantuntijoita. Lista henkilöstöstä on liitteenä (Liite 1).

Ihmisoikeusvaltuuskunta hyväksyi Ihmisoikeuskeskuksen vuoden 2023 toimintasuunnitelman⁶ joulukuussa 2022. Ihmisoikeuskeskus on saavuttanut toimintasuunnitelmassa asetetut tavoitteet varsin hyvin. Ihmisoikeusvaltuuskunnan tehtävänä on toimintasuunnitelman toteutumisen lopullinen arviointi.

5 <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/StatusOfNationalInstitutions.aspx>

6 <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/julkaisut2/toimintakertomukset-ja-toimintas/>

2 Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen yleinen seuranta

Tietopohja perus- ja ihmisoikeuksien tilasta Suomessa

Ihmisoikeuskeskus jatkoi edelleen oman seurantatyön kehittämistä systemaattisesti. Ihmisoikeuksien yleisellä seurannalla tarkoitetaan tiedonkeruuta perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta, tiedon analysointia ja ajantasaisen tilannekuvan ylläpitämistä.⁷ Seurantatiedon perusteella voidaan arvioida, miten oikeudet kulloinkin toteutuvat muodollisesti ja tosiasiallisesti eri henkilöiden ja ryhmien kohdalla. Sen avulla tunnistetaan myös tietoaikkoja eli se, mistä ei ole riittävästi tietoa. Seuranta perustuu olemassa olevan luotettavan tiedon hyödyntämiseen ja mahdollisuuksien mukaan omiin selvityksiin ja katsauksiin.

Seurannan tavoitteena on, että Ihmisoikeuskeskuksella on valittujen teemojen osalta kattava kuva Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteesta ja edistämistoimet voidaan kohdentaa oikealla tavalla. Systemaattinen seuranta myös mahdollistaa tiedon koostamisen niin, että Ihmisoikeuskeskus voisi luovuttaa eduskunnalle kertomuksen oikeuksien toteutumisesta esimerkiksi kerran neljässä vuodessa.

Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon seuranta

Suomi on sitoutunut kahdeksaan YK:n alaiseen ja kahdeksaan Euroopan neuvoston alaiseen ihmisoikeussopimukseen. Ihmisoikeussopimusten noudattamista valvovat mekanismit

määrittellään yleensä itse sopimuksissa. Useimmiten sopimuksella on perustettu erillinen valvontaelin. Tärkein valvontaelin on Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, jonka ratkaisut ovat oikeudellisesti sitovia ja velvoittavia.

Valvontaelinten tehtäviin kuuluu sopimusten kansallista täytäntöönpanoa esittelevien valtion määräaikaisraporttien käsittely, sopimusten tulkintaa ohjaavien asiantuntijalausuntojen antaminen sekä joidenkin sopimusten osalta yksilö- tai ryhmävalitusten käsitteleminen. Lisäksi valvontaa suoritetaan esimerkiksi jäsenvaltioiden vertaisarviontina YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa (Universal Periodic Review, UPR).

Ihmisoikeuskeskus osallistuu aktiivisesti määräaikaisraportointiin sekä lausunnoilla että osallistumalla käsittelyihin. Ihmisoikeuskeskus myös edistää kansalaisjärjestöjen osallistumista eri tavoin. Entistä laajempi osallistuminen tuo paremmin komiteoiden tietoon keskeisiä ongelmakohtia, ja komiteoiden suositukset kohdentuvat tarkemmin näihin ongelmakohtiin.

Ihmisoikeuskeskuksen tavoitteena on saattaa sen omia perusteltuja kantoja ja suosituksia komiteoiden tietoon, jotta ne voivat kysyä relevantteja kysymyksiä hallitukselta ja sen myötä antaa kohdennettuja ja täytäntöön pantavissa olevia suosituksia. Tässä onkin onnistuttu hyvin ja keskuksen esiin nostamia teemoja ja kysymyksiä on säännöllisesti huomioitu eri komiteoiden viimeisimmillä raportointikierroksilla.

⁷ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/seuranta/>

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukset ja valvontaelimet

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toiminta

Vuonna 2023 EIT:ssä eri kokoonpanoille jaettiin käsittelyyn 91 Suomea vastaan tehtyä valitusta. Vuoden kuluessa 72 valitusta joko poistettiin listalta tai niitä ei otettu tutkittavaksi eri perusteiden, näistä kahdesta on julkaistu tutkimatta jättämistä koskeva päätös.

Vuoden lopussa oli vireillä 54 Suomea vastaan tehtyä valitusta, joista 9 on kommunikoitu hallitukselle vastinetta varten ja yhden osalta on

tehty päätös tutkittavaksi ottamisesta. Tuomioita annettiin Suomea vastaan 2.

Ensimmäinen tuomioista käsitteli Jehovan todistajien nimiluettelointia (31172/19). EIT:n toisen jaoston 9.5.2023 antamassa tuomiossa katsottiin, ettei EIS 6 (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) eikä EIS 9 artiklaa (ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus) oltu loukattu. Päätös jäi lopulliseksi, kun EIT:n suuren jaoston paneeli päätti, ettei se käsittele asiaa.

Toisessa tuomiossa 9.11.2023 EIT katsoi, että useille tuomareille ja viranomaisille kirjoitetun suomalaisen lupalakimiehen luvan peruuttamista koskevan asian (46131/19) käsittelyssä ei loukattu oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä (ään.) Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklaa (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) ei ollut loukattu.

Täytäntöönpanokieltoja haettiin Suomea vastaan 18, joista myönnettiin yksi, evättiin 3 ja 14 jäi soveltamisalan ulkopuolelle.

EIT:n neuvoa antava lausunto

EIT antoi 13.4.2023 korkeimmalle oikeudelle Euroopan ihmisoikeussopimuksen 16. lisäpöytäkirjan mukaisen neuvoa antavan lausunnon (P16-2022-001) ratkaisuun KKO 2024:18 johdaneessa adoptioasiassa. Lausuntojen pyytämisen on ollut mahdollista elokuusta 2018 alkaen, mutta mahdollisuus koskee vain kansallisia ylimpiä tuomioistuimia. Pyyntö oli Suomesta ensimmäinen. Ylipäätään EIT on antanut vain muutaman tällaisen lausunnon ihmisoikeussopimuksen tulkintaan tai soveltamiseen liittyvistä periaatekysymyksistä.

Euroopan (uudistettu) sosiaalinen peruskirja ja sosiaalisten oikeuksien komitean toiminta

Tammikuussa hallitus antoi **18. määräaikaisraporttinsa**, joka käsitteli Suomea vastaan annettujen järjestökanteluratkaisujen täytäntöönpanoa, joka on usean ratkaisun osalta edelleen kesken. Joitakin ratkaisuja tarkastellaan jo viidettä kertaa. Aiemmillä kerroilla yhdenkään

Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT)

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojelemiseksi eli Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) on lähinnä klassisia vapausoikeuksia suojaava ihmisoikeussopimus. Kaikkien Euroopan neuvoston jäsenmaiden on ratifioitava sopimus. Sopimukseen kuuluu myös valinnaisia pöytäkirjoja, joiden ratifioiminen ei ole pakollista. EIS avattiin allekirjoitettavaksi vuonna 1950, ja Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 1990.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) valvoo sopimuksen noudattamista yksilövalitusmenettelyn, valtiovalitusmenettelyn ja raportointimenettelyn avulla. EIT voi määrätä loukkauksen kärsineelle valittajalle rahallista hyvitystä. Tuomion perusteella voidaan edellyttää yleisiä toimenpiteitä, kuten lainsäädännön muutoksia, sekä yksilöllisiä toimia, kuten tuomion purkamisen tai palauttaminen käsittelyyn. EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoa valvoo Euroopan neuvoston ministerikomitea.

ratkaisun osalta ei ole todettu edistystä täytäntöönpanossa.

Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea (ESOK) totesi 15.2.2023 julkistetussa ratkaisussaan (172/2018) Suomen sosiaaliturvan tason olevan edelleen liian alhainen. Komitealle 2018 tehty kantelu käsitteli eri sosiaaliturvaetuuksien sekä toimeentulotuen rahamääristä vähimmäistasoa. Suomi on saanut komitealta myös aikaisemmin moitteita perusturvan riittämättömästä tasosta useiden kanteluiden perusteella. Ministerikomitea kehotti hallitusta parantamaan eri etuuksien tasoa elinkustannusten nousun huomioiden, keräämään tietoa sosiaaliturvasta, jotta voidaan arvioida riittävä elintaso ja antaa komitealle suositusten täytäntöönpanosta myöhemmissä raporteissaan.

Maaliskuussa ESOK julkaisi päätelmänsä Suomen 17. raportista, joka käsitteli työhön liittyviä oikeuksia. Komitea katsoi, että kolmen kohdan osalta hallitus ei ollut toimittanut riittävästi tietoa komitean arviointia varten. Lisäksi viiden kohdan osalta komitea totesi rikkomuksen.

Joulukuussa hallitus antoi ESOK:n kaikilta jäsenmailta pyytämän raportin elinkustannuskriisistä. Kansallisilta ihmisoikeusinstituutioilta ja muilta toimijoilta on pyydetty kommentteja raportin teemasta 30.6.2024 mennessä.

EIT:n ja ESOK:n ratkaisujen täytäntöönpanon viivästykset

Jo vuonna 2021 Ihmisoikeuskeskus pyysi ulko-ministeriöltä tietoa siitä, miksi EIT:n tuomioiden ja ESOK:n ratkaisujen kansallinen täytäntöönpano viivästyy. Suomella oli vuoden 2023 alussa toistakymmentä tuomiota, joissa täytäntöönpano oli kansallisesti edelleen kesken. ESOK on tarkastellut jo jopa viisi kertaa joidenkin ratkaisujen (7 kpl) täytäntöönpanon tilannetta ja pyytänyt hallitukselta lisätietoja. Täytäntöönpanon kohtuuton viivästyminen ei ole linjassa Suomen ihmisoikeusveloitteiden, ihmisoikeuspolitiikan eikä Suomen Euroopan neuvostolle osoittaman vahvan tuen kanssa.

Vuonna 2023 apulaisoikeuskansleri otti omana aloitteenaan selvitettäväksi mistä EIT:n tuomioiden ja ESOK:n ratkaisujen täytäntöönpanon viivytykset johtuvat. Asian käsittely on edelleen kesken.

Vuoden 2023 lopussa täytäntöönpano oli kesken **kuuden EIT:n ratkaisun sekä kahdeksan ESOK:n ratkaisun osalta**. ESOK:n ratkaisujen osalta muutosta ei ole näkyvässä, koska hallituksen kannan mukaan komitea on arvioinut tilanteen väärin (perusturvan taso).

Euroopan neuvoston ministerikomitean työjärjestyksen sääntö nro 9 (Rule 9) antaa kansallisille ihmisoikeusinstituutioille (NHRI) sekä kansalaisjärjestöille mahdollisuuden toimittaa lausuntoja EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoa valvovaan ministerikomiteaan. Ihmisoikeuskeskus on käyttänyt tätä mahdollisuutta vuonna 2021 ja tammikuussa 2023 tapauksessa X. v. Finland.

Tapauksen X. v. Suomi (34806/04) kansallinen täytäntöönpano

Erityisen vaikea täytäntöönpanoprosessi on liittynyt EIT:n ratkaisuun asiassa **X. v. Suomi**. EIT totesi vuonna 2012 antamassaan ratkaisussa X. v. Suomi tehokkaiden oikeuspuojakeinojen puuttuvan, koska potilaan tahdon vastaisesti annettu lääkitys perustui lääkärin hoitopäätökseen, josta ei voi valittaa eikä sen asianmukaisuutta voi muutenkaan saattaa tutkittavaksi.

Ratkaisun täytäntöönpano edellytti kokonaan uutta lainsäädäntöä, jossa määritellään potilaan mahdollisuuksista valittaa tahdosta riippumattoman lääkityksen määräämisestä. EIT:ssä on tällä hetkellä vireillä myös kaksi vastaavaa Suomea vastaan tehtyä valitusta pakko-lääkinnän oikeuspuojakeinon puutteen osalta: E.S. v. Suomi ja H.H. v. Suomi.

Tapaus on ollut ministerikomitean tehostetussa valvonnassa joulukuusta 2021 alkaen. Maaliskuussa 2023 ministerikomitea kehotti ministerikomitean sihteeristöä (täytäntöönpano-osastoa) luonnostelevaan väliaikaisen päätöslauselman (*interim resolution*) maaliskuun 2024 istuntoa varten, ellei merkittävää edistystä tapauksen osalta ole tapahtunut vuoden 2023 loppuun mennessä. Päätöslauselma olisi kolaus Suomen maineelle ihmisoikeuksia kunnioittavana ja yhteistyöhaluisena maana. Hallituksen esitys annettiin syyskuussa 2023 ja muun muassa oikeussuojakeinon perustavat lainsäädäntömuutokset tulevat voimaan 1.4.2024.

Ihmisoikeuskeskus lausui tapauksesta ministerikomitealle vuosina 2021 ja 2023. Viimeisimmässä lausunnossaan Ihmisoikeuskeskus kritisoisi sitä, että X. v. Suomi -tapauksen täytäntöönpano on jälleen viivästynyt, kun sosiaali- ja terveysministeriö ilmoitti, ettei hallituksen esitystä anneta 2023 päättyvän hallituskauden kuluessa. Lisäksi Ihmisoikeuskeskus korosti lausunnossaan, että säännöllisesti annettavasta tahdosta riippumattomasta lääkähoidosta tulisi tehdä kirjallinen, muutoksenhakukelpoinen päätös. Potilaan oikeusturvan toteutumiseksi kirjallisen päätöksen saamisen edellytyksenä tulisi olla tietoon perustuvan, nimenomaisen suostumuksen puute eikä lääkityksen vastustaminen. EN:n tuomioiden täytäntöönpano-osasto vieraili Suomessa erityisesti tämän tapauksen vuoksi alkuvuodesta.

X. v. Suomi -tapauksen sekä muiden EIT-tuomioiden ja sopimusvalvontaelinten päätösten ja suositusten täytäntöönpanon vakavat viivästykset eivät ole linjassa Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden, ihmisoikeuspolitiikan eikä Suomen Euroopan neuvostolle osoittaman vahvan tuen kanssa. Eduskunnan kansainvälinen osasto järjesti keskustelutilaisuuden täytäntöönpanon ongelmista erityisesti X v. Suomi -tapauksen osalta. Ihmisoikeuskeskus toimitti aineistoa ja osallistui tapaamiseen.

Istanbulin sopimuksen täytäntöönpano

Istanbulin sopimuksen (eli Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta) osapuolten komitea antoi Suomelle tammikuussa 2020 suosituksia sopimuksen täytäntöönpanemiseksi. Osapuolten komitea hyväksyi kesäkuussa 2023 päätelmänsä Suomen suositusten täytäntöönpanosta hallituksen väliraportin sekä järjestöjen ja eri viranomaistoimijoiden (muun muassa Ihmisoikeuskeskuksen) antamien tietojen perusteella.

Ihmisoikeuskeskus nosti esiin tarpeen torjua väkivaltaa kokonaisvaltaisesti ja huomioimaan, että esimerkiksi vammaisiin henkilöiden kohdistuvaa väkivaltaa ei tunnusteta eikä oteta tosissaan. Esiin nostettiin myös tyttöjen sukuelinten silpominen ja pakkoavioliitto sekä esteettömän ja maantieteellisesti kattavan turvakotiverkoston koko. On myös selkeä tarve selkeyttää Kuntien, hyvinvointialueiden ja valtionhallinnon rooleja, velvollisuuksia ja tehtäviä lähisuhdeväkivallan torjumisessa. Ihmisoikeuskeskus edellyttääkin velvoittavia toimia lähisuhdeväkivallan työn rakenteiden parantamiseksi ja vastuiden selkeyttämiseksi eri toimijoiden välillä esimerkiksi lainsäädännön avulla. Lisäksi lausunnossa huomioitiin sovittelun ongelmat.

Komitea kannusti Suomea tekemään lisätoimenpiteitä erityisesti (suosituksia tiivistetty):

- käsittelemällä kaikkia Istanbulin yleissopimuksessa mainittuja naisiin kohdistuvan väkivallan muotoja ja osoittamalla asianmukaiset taloudelliset resurssit
- varmistamalla, että kaikki hallinnon sektorit, mukaan lukien lainvalvontaviranomaiset, oikeuslaitos, sosiaalipalvelut ja terveydenhuoltoala, keräävät säännöllisin väliajoin tietoja sukupuolen, iän, väkivallan tyyppin, tekijän ja uhrin välisen suhteen, uhrin iän ja väkivallan tapahtumapaikan mukaan

- harkitsemalla uudelleen poliisiviranomaisen valtaa ehdottaa sovittelua naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa, varmistaamalla, että kaikki lainvalvontahenkilöstö ja syyttäjät ovat tietoisia siitä, että sovittelu on kiellettyä toistuvan väkivallan tapauksissa ja että rikostutkinta ja syytteiden nostaminen naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa eivät keskeydy sovittelun aikana.

Komitea pyytää Suomea raportoimaan toimenpiteiden tilanteesta viimeistään 2.6.2025. Alkuvuodesta 2024 komitea vierailee Suomessa.

Loppuvuodesta hallitus antoi raporttinsa GREVION ensimmäisellä temaattisella raportointikierroksella. Teemana oli luottamuksen rakentaminen tarjoamalla tukea, suojelua ja oikeutta. Ihmisoikeuskeskus nosti omassa lausunnossaan esiin muun muassa hyvinvointialueiden ja kuntien rahoitusvaikeudet, jotka tulevat varmasti vaikuttamaan myös väkivallan uhrien palveluihin. Lisäksi esiin tuotiin apulaisoikeuskanslerin selvitys naisiin kohdistuvan väkivallan tutkinnasta kaikissa poliisipiireissä ja siinä esiin nousseet ongelmat, kuten pitkä kesto tai tutkinnan päättäminen ilman toimenpiteitä.

Eduskunnan kansainvälinen osasto julkaisi vuoden 2022 lopulla Istanbulin sopimuksesta kansanedustajille laaditun käsikirjan suomenoksen ja ruotsinnoksen ja järjesti julkaisuutilaisuuden. Sopimus luo toimintavelvollisuuden myös kansanedustuslaitokselle. Kansanedustajien toivoisikin ottavan aktiivisen roolin sopimuksen kansallisen täytäntöönpanon edistämiseksi muutoinkin kuin budjettikeskustelun puitteissa.

Maakatsaus Lanzaroten sopimuksen täytäntöönpanosta

Lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehty Euroopan neuvoston yleissopimus (ns. Lanzaroten sopimus) on ollut Suomessa voimassa vuodesta 2011. Osana määräaikaissopimointia ja arviointia, Euroopan neuvosto yhdisti voimansa vuonna 2022 ECPAT International -järjestön kanssa laatiakseen **maakatsaukset** kustakin Lanzaroten sopimuksen sopijapuolesta.

Suomi on ensimmäinen valtio, josta tällainen katsaus julkaistiin. Julkaisutilaisuus järjestettiin Helsingissä 13.4.2023. Maakatsaus on väline, jonka avulla voidaan edistää ja kehittää lasten seksuaalisen riiston ja seksuaalisen hyväksikäytön torjuntaa sopimukseen sitoutuneissa valtioissa. Maakatsauksissa kootaan yhteen asiakirjaan ne tiedot, jotka Lanzaroten sopimuksen sopijapuolelta ovat antaneet kyselyssä yleiskatsausta varten, sekä Lanzarote-komitean antamat suositukset. Lisäksi kirjallisuuteen perustuvilla tutkimushavainnoilla täydennetään tietoa siitä kehityksestä, jota on tapahtunut sopijapuolten tietojen ja komitean suositusten antamisen jälkeen.

Hallitus lisäksi antoi loppuvuodesta vastauksen komitean **kolmannen raportointikauden kyselyyn** teemasta "Circle of Trust".

Euroopan neuvoston rasismien ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) toiminta

Euroopan neuvoston rasismien ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) **politiikkasuositus** (General Policy Recommendation) nro 17 lesboihin, homoihin, biseksuaaleihin, transsukupuolisiin ja intersukupuolisiin (LHBTI) henkilöihin kohdistuvan suvaitsemattomuuden ja syrjinnän ehkäisystä ja torjunnasta hyväksyttiin 28.6.2023 ja julkaistiin 28.9.2023. Vaikka ECRI:n yleiset politiikkasuositukset on osoitettu jäsenvaltioiden kansallisille viranomaisille, on tärkeää korostaa, että LHBTI-henkilöihin kohdistuvan syrjinnän ja suvaitsemattomuuden

ehkäiseminen ja torjuminen sekä osallistavan yhteiskunnan kehittäminen on ymmärrettävä kaikkien yhteiskunnan jäsenten vastuuna.

ECRI:n kuudes monitorointikierros on meillä ja ECRI tekee Suomeen vierailun 2024 syksyllä. Kuudennella kierroksella tarkastellaan erityisesti tosiasiallista yhdenvertaisuutta ja pääsyä oikeuksiin HLBTI-henkilöiden osalta sekä transsukupuolisten henkilöiden oikeuksien toteutumista

YK:n ihmisoikeussopimukset ja sopimusvalvontaelimet

YK:n ihmisoikeussopimukset määrittävät sen perustason, jolla ihmisoikeuksien tulisi vähintään toteutua. Hallituksen antamat sopimusten täytäntöönpanoa koskevat määräaikaisraportit sekä sopimusvalvontaelinten antamat suositukset ovat keskeinen tapa seurata ihmisoikeuksien toteutumisen kehitystä jäsenvaltiossa.

YK:n vammaisyleissopimus

Suomi antoi ensimmäisen **raporttinsa** YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle 2019. Ihmisoikeuskeskus laati ihmisoikeusvaltuuskunnan vammaisten ihmisoikeuskomitean tuella ja järjestöille suunnatun kyselyn vastauksen pohjalta lausunnon komitean syyskuiseen valmisteluistuntoon *List of Issues* -asiakirjaa varten. Ihmisoikeuskeskus myös osallistui keskusteluun kansalaisjärjestöjen ohella. Hallituksen tulee antaa vastaukset asiakirjaan elokuussa 2024. Hallituksen kuuleminen järjestetään vuonna 2026.

Lapsen oikeuksien komitealta suosituksia

YK:n lapsen oikeuksien komitea (Committee on the Rights of the Child, CRC-komitea) antoi 2.6.2023 suosituksia osana YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaisraportointia. Komitea painotti huomioissaan, että kaikki sopimuksen ja pöytäkirjojen takaamat oikeudet ovat keskenään riippuvaisia eikä niitä voida eritellä tärkeyden perusteella. Komitea kuitenkin nosti kiireellisten toimien kohteeksi seuraavat teemat:

- Syrjinnän, vihapuheen ja viharikosten vastaisten toimien vahvistaminen (kohta 16).
- Lapsiin kohdistuvan väkivallan ja seksuaalisen hyväksikäytön ja häirinnän torjuminen, erityisesti vähemmistöihin kuuluvien lasten huomioiminen kaikissa väkivallan vastaisissa toiminna, resurssien takaaminen väkivallan vastaiselle työlle ja tukipalveluille sekä tiedonkeruun. Komitea kiinnitti huomiota myös lasten keskinäiseen väkivaltaan sekä väkivaltaan urheilussa ja muissa vapaa-ajan harrastuksissa (kohta 23).
- Sijaishuollossa tai muuten vanhemmistaan erossa asuvien lasten oikeudet, tieto oikeuksistaan, oikeuksien toteutumisen valvonta, lasten mahdollisuus vaikuttaa elinolosuhteisiinsa sekä sijaishuollon laatu ja sen valvonta. (kohta 27).
- Vammaisten lasten oikeudet ja erityisesti inklusiivisen opetuksen edistäminen, sen resurssit, toteuttaminen sekä lasten ja opettajien tukeminen, vammaisten lasten osallistuminen yhteiskuntaan ja informoidun päätöksenteon mahdollistaminen. Lisäksi huomiota kiinnitettiin kehitysvammaisten lasten pitkäaikaiseen laitoshoittoon. (kohta 30).

- Turvapaikkaa hakevien lasten, pakolaislasten ja maahanmuuttajalasten edun korostaminen kaikessa heitä koskevassa päätöksenteossa, henkilökohtaisia tarpeita vastaavien palveluiden takaaminen heille, tulorajojen ja muiden rajoitteiden poistaminen perheenyhdistämisestä sekä lasten säilöönoton lopettaminen. (kohta 39).
- Rikoksiin liittyvien tai rikokseen syyllistyneiden lasten asema rikosprosesseissa, oikeudenkäyntien pitkät kestot, muiden rangais- tusmuotojen kuin vankeuden soveltamisen ensisijaisuus, lasten ja aikuisten erillään pitäminen vankiloissa sekä koulutus ja muut palvelut pitkäaikaisessa vankeudessa (kohta 41).

Muissa teemoissa huomioitiin muun muassa eritellyn tiedon keruu, lasten ja nuorten mielen- terveyskysymykset ja -palvelut, intersukupuol- listen lasten oikeudet, tyttöjen sukupuolielinten silpominen, ilmastonmuutoksen vaikutukset lapsiin, lasten vapaa-ajan toiminta, lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja häirintä, myös digitaal- isessa ympäristössä, lapsikauppa, lapsiuhrien tukipalvelut ja heidän asemansa huomioiminen oikeusprosesseissa sekä yleisesti viranomaisten koulutustarpeet uhrien tunnistamisen edistä- miseksi ja lapsen edun toteutumiseksi kaikissa prosesseissa.

Seuraava raportointikierros käynnistyy arvi- olta vuonna 2026.

YK:n Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea ei pystynyt arvioimaan Suomen sosiaaliturvan tasoa.

Osana määräaikaisraportointia YK:n taloude- listen, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea (TSS-komitea) antoi marraskuussa 2023 Suomelle **kirjelmän** vuonna 2021 an- tamiensa suositustensa täytäntöönpanoon tilanteesta. Suomelta oli pyydetty väliraportissa kattavaa tietoa sosiaaliturvan tasosta ja mah-

dollisten leikkaustoimien oikeasuhtaisuudesta. Viimeisimmässä lausunnossaan Ihmisoikeus- keskus huomautti, että Suomen on toimitet- tava riittävä ja yksilöity selvitys sosiaaliturvan kokonaisuudesta komitealle, jotta komitea pystyy arvioimaan sosiaaliturvan riittävän tason. Sosiaaliturvaan kohdistuvat heikennykset voivat vaikuttaa kielteisesti myös muiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Ihmisoikeus- keskus onkin korostanut, että hallituksen on arvioitava huolellisesti ja kattavasti suunniteltu- jen toimeentuloon kohdistuvien säästötoimien ihmisoikeusvaikutukset ja huomioitava siinä yhteydessä TSS-komitean suositukset.

Sosiaaliturvan lisäksi komitean erityisessä seurannassa olleet suositukset koskivat sitovan yritysvastuusaäntelyn tilannetta sekä COVID- 19-rokotteiden ja -lääkkeiden saatavuutta. Suomen pitääkin raportoida seuraavassa rapor- tissaan 2028 yritysvastuusaäntelyn kehityksestä sekä sosiaaliturvaan kohdistuvista heikennyk- sistä, koska komitea katsoi, ettei suosituksia ollut pantu täytäntöön tai riittävää tietoa ei ollut toimitettu.

Seuraava raportointikierros käynnistyy arvi- olta vuonna 2028.

YK:n ihmisoikeuskomitea valmistautuu käsitte- lemään Suomen väliraporttia 2024

Osana YK:n kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen määrä- aikaisraportointia Suomi toimitti väliraportin vuonna 2023. Komitean nostamat teemat olivat vihapuhe ja viharikokset, naisiin kohdistuva vä- kivalta sekä saamelaisien oikeudet. Ihmisoike- uskeskus täydensi tietoja omalla lausunnollaan, nostamalla esiin muun muassa valtioneuvoston tiedonannon yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa sekä tiedonantoon johtaneet seikat, rasisminvastaisen toimintaohjelman arviointiraportin, vihapuheen lisääntymisen, apulaisyhteiskuntakanslerin selvityksen naisiin koh- distuvan väkivallan tutkinnan ongelmista poliisi- silaitoksissa sekä saamelaiskäräjälain uudistuk-

sen uusimmat käänteet ja saamelaisten vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen ja kuulemisen ongelmat. Komitea käsittelee aineiston maaliskuussa 2024.

Uusin YK:n ihmisoikeussopimus voimaan Suomessa- tahdonvastaiset katoamiset rikoslakiin

YK:n uusin ihmisoikeussopimus tuli voimaan Suomessa 23. huhtikuuta. Kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehty kansainvälinen yleissopimus on yksi yhdeksästä YK:n keskeisestä ihmisoikeussopimuksesta. Sopimus hyväksyttiin YK:ssa vuonna 2006, ja se tuli kansainvälisesti voimaan vuonna 2010.

Tahdonvastaiset katoamiset ovat kansainvälisesti merkittävä ihmisoikeusongelma. Sopimuksen on tarkoitus estää, rankaista ja selvittää tahdonvastaisia katoamisia. Tahdonvastaisella katoamisella tarkoitetaan pidätystä, vangitsemista, sieppausta tai muuta vapaudenriistoa, joka on valtion toimeenpanema tai sen toimeksiannosta tai suostumuksesta tehty. Vapaudenriiston jälkeen vapaudenriistoa ei tunnusteta tai henkilön kohtalo tai olinpaikka salataan.

Ihmisoikeuskeskus on katsonut, että sopimuksen hyväksyminen vahvistaa oikeusvaltioperiaatetta, yksilön oikeuksia sekä ihmisoikeuksien kansainvälistä valvontaa. Sopimuksen astuttua voimaan Suomi on oikeudellisesti sitoutunut toimimaan tahdonvastaisia katoamisia vastaan.

Jotta uudet ihmisoikeusveloitteet saadaan sisällytettyä osaksi Suomen kansallista lainsäädäntöä, säädettiin uutena rikoksena rangaistavaksi tahdonvastaisen katoamisen toteuttaminen. Lainsäädäntömuutosten lisäksi tarvitaan kuitenkin myös viranomaisille annettavaa koulutusta. Ihmisoikeuskeskus on nostanut esille, että ratifioinnin myötä ihmisoikeuskoulutuksen resurssit tulee lisätä.

Suomi on tehnyt sopimukseen varauksen painottaen adoption edellytysten ennakkovalvontaa lapsen edun vuoksi ja suhtautuen siten varauksellisesti erilliseen adoption kumoamis-

ta koskevaan menettelyyn mutta tunnustaen kuitenkin mahdollisuuden tarkastella adoptiota poikkeustapauksissa uudelleen. Suomi ei siis katso olevansa yleissopimuksen 25 artiklan 4 kohdan määräysten sitoma siltä osin kuin kyse on mainitun artiklan 1 kohdan a alakohdassa tarkoitettujen lasten adoption kumoamisesta.

Sopimuksen noudattamista tulee valvomaan tahdonvastaisia katoamisia käsittelevä komitea, jolle Suomen pitää myös raportoida sopimuksen täytäntöönpanosta. Ensimmäinen määräaikaisraportti annetaan vuonna 2025. Ihmisoikeuskeskus osallistui syksyllä sopimusosapuolten ja kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden keskustelutilaisuuteen.

Yksinkertaistettu raportointi YK:n sopimusvalvontaelimille

Maaliskuussa YK:n sopimusvalvontaelimet siirtyivät yksinkertaistettuun raportointiin kaikkien muiden paitsi tahdonvastaisten katoamisten vastaisen sopimuksen osalta. Tämä helpottaa ja nopeuttaa määräaikaisraporttien käsittelyä, joissa nykyisellään on useiden vuosien viiveitä ja tieto on usein jo vanhentunutta sen tullessa käsittelyyn.

Kidutuksen vastaisen komitean ratkaisut turvapaikanhakijoiden käännättämisistä

Suomi sai vuonna 2023 kaksi turvapaikanhakijan käännättämisen estävää ratkaisua YK:n kidutuksen vastaiselta komitealta. **Ensimmäisessä**, toukokuussa ratkaistussa tapauksessa Suomesta kielteisen turvapaikkapäätöksen saanut tšetšeenitaustainen hakija olisi komitean mukaan vaarassa joutua kidutetuksi Venäjällä. Viranomaiset olivat jo aiemmin kiduttaneet häntä pidätyksen aikana, ja häneen kohdistui edelleen rikostutkinta, jonka myötä hän voisi joutua uudelleen pidätetyksi ja kidutetuksi.

Toisessa, joulukuussa annetussa ratkaisussa komitea katsoi, että valittajan käännättäminen Kongon demokraattiseen tasavaltaan loukkaisi kieltoa karkottaa, palauttaa tai luovuttaa ketään

toiseen valtioon, jos on perusteltu syy uskoa, että hän olisi siellä vaarassa joutua kidutetuksi. Komitea katsoi, että valittajalla olisi ennakoitavissa oleva, henkilökohtainen ja todellinen riski joutua kidutuksen kohteeksi, jos hänet käännytetäisiin Kongon demokraattiseen tasavaltaan.

Komitean **ratkaisujen** mukaan Suomen on käsiteltävä uudelleen valittajien turvapaikkahakemukset. Suomea pyydetään myös pidättäytymään heidän käännyttämisestään turvapaikkahakemusten uudelleenkäsittelyn aikana ja raportoimaan kidutuksen vastaiselle komitealle 90 päivän kuluessa niistä toimenpiteistä, joihin se on näiden ratkaisujen vuoksi ryhtynyt.

YK:n ikääntyneiden oikeuksien asiantuntijalta 40 suositusta Suomelle - Ihmisoikeuskeskus tekee työtä suositusten saamiseksi käytäntöön

YK:n ikääntyneiden oikeuksien itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin **raportti** vuodelta 2022 käsittelee ikääntyneiden oikeuksien toteutumista Suomessa. Raportissa korostetaan, että valtion sitoutumisen ikääntyneiden ihmisoikeuksiin tulee näkyä arjessa ja ikääntyneet tulee nähdä oikeuksiensa haltijoina, ei hoivan ja huolenpidon kohteina. Raportti sisältää 40 toimenpidesuosituksen hallitukselle ikääntyneiden oikeuksien turvaamiseksi. Ihmisoikeuskeskus edistää tietoisuutta suosituksista viranomaisien ja keskeisten sidosryhmien keskuudessa. Ihmisoikeuskeskus on käännettänyt raportin suomeksi ja ruotsiksi.

Mahlerin raportti on merkittävä työkalu ikääntyneiden oikeuksien edistämiseksi Suomessa. Raportti luo kokonaiskuvan Suomen ikääntyneiden oikeuksien tilasta sekä esittää konkreettisia toimenpiteitä, jotka toteutuessaan edistäisivät olennaisesti ikääntyneiden oikeuksia. Suositukset kattavat kaikki elämäalueet ja koskevat muun muassa tiedonkeruuta, syrjintää, sosiaaliturvaa, työllistymistä, digitalisaatiota, koulutusta ja hoitoa. Suositusten toimeenpano kehittäisi palveluja ihmisoikeusperustaisesti, parantaisi ikääntyneiden kohtelua ja huomioisi paremmin heidän tarpeitaan.

Ihmisoikeuskeskuksen ihmisoikeusvaltuuskunnan ikääntyneiden oikeuksien jaosto kutsuu eri ministeriöitä ja viranomaisia keskustelemaan raportin suositusten toimeenpanosta. Keskusteluissa käsiteltiin väkivaltaa ja hyväksikäyttöä koskevia suosituksia Poliisihallituksen ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen edustajien kanssa sekä esteettömyyssuosituksista ympäristöministeriön edustajan kanssa. Lisäksi kansalaisyhteiskunnan ja tutkijoiden kanssa järjestettiin pyöreän pöydän tilaisuus, jossa mietittiin sitä, miten raportin suositukset saataisiin paremmin käytäntöön niin paikallisesti kuin valtakunnallisesti eri toimijoiden keskuudessa. Tavoitteena on vahvistaa synergioita ikääntyneiden oikeuksien saralla sekä keskustella eri tavoista hyödyntää raporttia vaikuttamistyössä.

YK:n yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu (UPR)

YK:n yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu (Universal Periodic Review, UPR) käydään jokaisen YK:n jäsenvaltion osalta neljän ja puolen vuoden välein. Tarkastelun aikana YK:n jäsenvaltiot voivat antaa käsittelyn kohteena olevalle jäsenmaalle suosituksia ihmisoikeuksien edistämiseksi ja suojelemiseksi sekä esittää kysymyksiä kyseisen maan ihmisoikeustilanteesta. Kyseessä on valtioiden välinen, YK:n ihmisoikeusneuvoston yhteydessä toimiva vertaistarkastelumekanismi, eikä sitä voi verrata YK:n sopimusvalvontaelinten tekemään valvontaan.

Suomi sai marraskuussa 2022 UPR-tarkastelussa 229 suositusta, joista se hyväksyi 168, osittain hyväksyi 14 ja otti tiedoksi 47. Eniten suosituksia annettiin naisiin kohdistuvaan väkivaltaan sekä perheväkivaltaan, syrjintään, vihapuheeseen, viharikoksiin ja etniseen profilointiin liittyen. Lisäksi suosituksia annettiin muun muassa eri kansainvälisten sopimusten ratifioinnista,

maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden oikeuksista, sosiaaliturvasta, terveydenhuollosta ja palveluihin ja koulutukseen pääsystä sekä saamelaisten oikeuksista.

Ihmisoikeuskeskus osallistui ulkoministeriön maaliskuussa järjestämään, UPR-suosituksia koskevaan keskustelutilaisuuteen. Keskustelutilaisuuden puheenvuoroissa nousi esille tarve edistää UPR-suositusten, mutta myös muiden kansainvälisten ihmisoikeussuositusten käsittelyä poliittisella tasolla valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkoston lisäksi. Myös Ihmisoikeuskeskus on tuonut tätä eri yhteyksissä toistuvasti esiin.

Suomen UPR-tarkastelun **loppuraportti**, joka sisältää Suomen saamat suositukset sekä Suomen kannat niihin, hyväksyttiin YK:n ihmisoikeusneuvostossa maaliskuun lopulla. Tässä yhteydessä Ihmisoikeuskeskus antoi kansallisen ihmisoikeusinstituution edustajana lausunnon. Koska alkuperäiskansojen oikeudet ovat yksi Suomen kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan painopisteistä, Ihmisoikeuskeskus totesi, että tämän on näyttävä hallituksen toiminnassa myös kotimaassa. Keskus esitti myös, että hallituksen tulisi tarkastella sitä, miten eduskuntaa voisi osallistaa UPR-suositusten toimeenpanon seurantaan ja yleisemminkin keskusteluun ihmisoikeuksien tilasta Suomessa.

3 Perus- ja ihmisoikeuksien edistäminen

Viestintä ja vaikuttamistyö

Vuonna 2023 Ihmisoikeuskeskuksen viestinnän ja vaikuttamistyön alkuvuoden painopiste oli hallitusohjelmavaikuttamisessa. Lähtökohtana oli, että hallitusohjelmassa sitoudutaan perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen ja edistämiseen sekä oikeusvaltioperiaatteen kunnioittamiseen. Keskuksen yksi keskeisistä tavoitteista oli saada perus- ja ihmisoikeustoimijoita koskevan selvityksen (2022) suositukset hallitusohjelmaan, erityisesti liittyen Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution vahvistamiseen.

Vaikuttamistyössä jatkettiin Suomen kansainvälisiltä sopimusvalvontaelimiltä saamiin suositusten toimeenpanon edistämistä. Keskeinen vaikuttamistyön osa olivat myös valiokunnille annettavat lausunnot ja suulliset kuulemiset. Vuonna 2023 Ihmisoikeuskeskus oli kuultavana valiokunnissa useaan otteeseen.

Kertomusvuonna keskuksen viestintää ja vaikuttamistyötä vahvistettiin rekrytoimalla syksyllä viestinnän ja vaikuttamistyön tiimiin vakituinen viestintäasiantuntija. Viestinnän ja vaikuttamistyön prosesseja kehitettiin edelleen ja strategista viestinnän suunnittelua vahvistettiin osana Ihmisoikeuskeskuksen toimintaa. Vuonna 2023 jatkettiin myös viestinnän ja vaikuttamistyön seurannan kehittämistä osana keskuksen vaikuttavuuden arvioimista ja edistämistä

Vuoden 2023 sidosryhmätyön painopiste oli yhteistyöverkostojen rakentaminen kansallisiin ennakointiverkostoihin. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmaa ennakointityössä vahvistettiin julkaisemalla ennakointiselvitys ihmisoikeustoimijoiden ennakointivalmiuksien ja muutosjous- tavuuden kehittämiseksi.

Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivuilla julkaisiin uutisia, tiedotteita, lausuntoja ja katsauksia, joita jaettiin keskuksen sosiaalisen median kanavissa. Osana viestinnän kehittämistä vahvistettiin myös keskuksen mediatyötä ja -suhteita. Keskuksen keskeistä sijaintia eduskunnassa hyödynnettiin tarjoamalla eduskunnalle tietoa ajankohtaisista perus- ja ihmisoikeuskysymyksistä.

Vuoden 2023 viestintäteemoina olivat muun muassa vammaisten ihmisten oikeudet, kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden rakenteet, translasten ja -nuorten aseman edistäminen, ihmisoikeusnäkökulma tasa-arvon edistämiseksi, maahantulosäännojen oikeuskäytännöt, kansainvälisten sopimusvalvontaelinten päätösten täytäntöönpanon seuranta, ikääntyneiden oikeudet, naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäiseminen, sosiaaliturva ihmisoikeutena, syrjäytymisen ja vihapuheen torjuminen, ihmisoikeusnäkökulma osana ennakointia, nuorten näkökulma ihmisoikeuskeskustelussa ja ilmastomuutos ihmisoikeuskysymyksenä.

Ihmisoikeuskeskus osallistui myös kumppanina ensimmäistä kertaa järjestettyyn Euroopan neuvoston ihmisoikeuspäivään toukokuussa 2023. Turussa järjestetyn päivän teemoina olivat erityisesti resilienssi ja paikallistason rooli ihmisoikeustyössä.

Vuonna 2023 päättyi ensimmäinen Ihmisoikeuskeskuksen puolitoistavuotinen Nuorten asiantuntijoiden ohjelma, joka vahvisti ihmisoikeuskentän tietoisuutta nuorista ja heidän oikeuksistaan. Samalla ohjelma antoi nuorille valmiuksia ottaa osaa ihmisoikeuskeskusteluun sekä paransi nuorten tietämystä perus- ja ihmisoikeuksista.

Tilaisuudet

Erilaiset yleisö- ja asiantuntijatilaisuudet ovat Ihmisoikeuskeskukselle keskeinen tapa tiedottaa ajankohtaisista perus- ja ihmisoikeusaiheista.

Ihmisoikeuskeskuksen tilaisuudet vuonna 2023

- **22.3.2023 Pyöreän pöydän tilaisuus ikääntyneiden oikeuksista**
Ihmisoikeuskeskus järjesti pyöreän pöydän tilaisuuden tutkijoille ja järjestöjen edustajille YK:n ikääntyneiden oikeuksien itsenäisen asiantuntijan Suomen vierailua koskevasta raportista.
- **26.4.2023 Virtual rountable discussion on institutional mistrust -webinaari maahantulosäännösten kiertämisestä**
Tilaisuuden järjestäjinä olivat Mobile Futures, Sile ja Ihmisoikeuskeskus ja tilaisuus oli erityisesti tutkijoille ja akateemikoille suunnattu keskustelutilaisuus Ihmisoikeuskeskuksen maahantulosäännösten kiertämistä koskevasta selvityksestä ja aiheeseen liittyvistä muista tutkimuksista.
- **25.5.2023 Nuorten ihmisoikeus-tapahtuma**
Nuorten ohjelma järjesti koko päivän kestävän nuorten ihmisoikeustapahtuman, jossa käsiteltiin erilaisia nuoria kiinnostavia ihmisoikeuskysymyksiä. Tapahtumassa kerättiin myös nuorten näkemyksiä ihmisoikeuksista ja viestiä päättäjille.
- **7.6.2023 Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien toteutuminen: tutkimuksen haasteita ja tuloksia -seminaari**
Ihmisoikeuskeskus ja Itä-Suomen yliopiston Hyvinvointioikeuden keskus järjestivät yhdessä tutkimusseminaarin.
- **7.6.2023 Ukrainan ihmisoikeusvaltuutetun edustajien vierailu ja sen yhteydessä järjestetyt tilaisuudet**
Sisäinen keskustelutilaisuus: Ukrainan ihmisoikeusvaltuutetun työ ja käytännön varautuminen konfliktiolosuhteissa
Julkinen tilaisuus: Discussion on human rights in Ukraine during the war and reconstruction
- **9.6.2023 Besök hos Människorätts-centret**
Ihmisoikeuskeskus järjesti pohjoismaisen oikeustapauskilpailun osallistujille tilaisuuden, jossa tarkasteltiin kansallisia ihmisoikeusinstituutioita, nuorten oikeuksia ja saamelaiden oikeuksia.
- **25.-29.9.2023 Liettuan oikeusasiamiehen toimiston edustajien perehtymisen Ihmisoikeuskeskuksen toimintaan**
- **17.10.2023 Oikeus tulla toimeen - sosiaaliturva ihmisoikeutena Suomessa**
Ihmisoikeuskeskus ja Ihmisoikeusliitto järjestivät yhteisen tilaisuuden toimeentulosta ja sosiaaliturvasta Pikkuparlamentin auditoriossa.
- **23.11.2023 Julkistustilaisuus: selvitys ihmisoikeusennakoinnista ja resilienssistä yhteiskunnan murrosaikana**
Tilaisuudessa esiteltiin Ihmisoikeuskeskuksen selvitys ihmisoikeusennakoinnista, resilienssistä ja varautumisesta yhteiskunnan murrosaikana. Tilaisuuteen kuului ihmisoikeustoimijoiden ja ennakkoinnin asiantuntijoiden paneelikeskustelu ennakkoinnin mahdollisuuksista ihmisoikeuksien ja resilienssin edistämisessä.

Ennakointi

Ihmisoikeuskeskus julkaisi marraskuussa 2023 selvityksen ihmisoikeusennakoinnista, resiliensistä ja varautumisesta yhteiskunnan murrosaikana. Selvitys kartoittaa ihmisoikeusennakoinnin kenttää ja kuvaa ennakoinnin toimintatapoja ja suomalaista ennakointijärjestelmää. Se tarjoaa työkaluja ihmisoikeustoimijoiden ennakoitavalmiuksien ja resilienssin kehittämiseksi sekä eväitä ihmisoikeuksien huomioon ottamiseen kansallisessa ennakoinnissa. Liitteenä on mukana vaihtoehtoisia ihmisoikeusskenaariota vuodelle 2040, jotka perustuvat valtioneuvoston vuoden 2023 tulevaisuusselonteon yleisiin skenaarioihin.

Tulevaisuusnäkymistä päättämisen osallisuus, yhteiskunnan megatrendien vaikutukset ihmisoikeussäätelyyn, lainvalmistelun ennakointi ja tulevien sukupolvien oikeudet ovat myös selvitystyöraportin korostamia aiheita. Selvityksen valmistelu oli osallistava prosessi. Siihen kuului haastatteluja ennakoinnin ja ihmisoikeuksien asiantuntijoiden kanssa, Ihmisoikeuskeskuksen ihmisoikeusvaltuuskunnan ennakointityöpaja ja keskusteluja Ihmisoikeuskeskuksen henkilökunnan kanssa. Ennakointikyvyn kohottaminen edistää Ihmisoikeuskeskuksen toimintaympäristön muutosten arvioimista, haasteisiin ja uhkiin varautumista, pitkäjänteistä suunnittelua sekä prioriteettien ja osaamistarpeiden määrittämistä.

Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus

Nykyistä laajempi ymmärrys ja yleinen tietoisuus ihmisoikeuksista on välttämätöntä oikeuksien toteutumisen edistämiseksi. Ihmisoikeuskeskus on jo vuosien ajan edistänyt ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta eri tavoin. On tunnistettu selkeä tarve tuottaa ihmisoikeuskoulutusta muun muassa eri ammattiryhmien edustajille ja eri tason viranomaisille. Resursseja on kohdistettu niin, että voidaan vastata eri tahojen koulutuspyyntöihin. Myös perustietoa sisältävien koulutuspakettien uudistustyö jatkuu.

Osana ihmisoikeuskasvatus ja -koulutustoimintaa Ihmisoikeuskeskuksen henkilöstö on aktiivisesti luennoinut, myös kansainvälisissä yhteyksissä, verkossa ja läsnätilaisuuksissa. Kohderyhminä ovat olleet nuoret, erilaiset työryhmät, vanhusneuvostot, verkostot, järjestöt ja foorumit. Kuulijoita on ollut muutamasta kymmenestä lähes neljään sataan.

Luennot ja koulutukset ovat käsitelleet muun muassa oikeusvaltiota, ihmisoikeuskasvatusta yleisesti, nuorten ihmisoikeuksia, esteettömyyttä, kehitysvammaisten lasten ja nuorten sekä eri vammaisryhmien ja ikääntyneiden henkilöiden itsemääräämisoikeutta, vieraskielisten ikääntyneiden oikeuksia, YK:n ikääntyneiden ihmisten oikeuksien erityisraportoinnin raportin teemoja, vanhusneuvostojen toimintaa, naisiin kohdistuvaa väkivaltaa yleisesti sekä ikääntyneiden naisten osalta.

Julkaisut ja lausunnot

Julkaisut

Ihmisoikeuskeskuksen selvityksillä ja muilla julkaisuilla edistetään perus- ja ihmisoikeuksia tuottamalla omaa tietoa aiheista, josta on havaittu tietoa puuttuvan.

[Ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista valvovan itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin raportti hänen maavierailultaan Suomeen, suomen- ja ruotsinkieliset käännökset, Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 1/2023](#)

(på svenska)

Ikääntyneiden oikeuksien itsenäinen asiantuntija Claudia Mahler teki maavierailun Suomeen 2021. Vierailun tarkoituksena oli raportoida YK:n ihmisoikeusneuvostolle ikääntyneiden oikeuksiin liittyvästä lainsäädännöstä ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa.

Mahler esitteli raporttinsa YK:n ihmisoikeusneuvoston 51. istunnossa Genevessä 19.9.2022. Raportti sisältää suosituksia Suomen hallitukselle erilaisista toimista ikääntyneiden oikeuksien turvaamiseksi.

Ihmisoikeuskeskus käännätti raportin suomeksi ja ruotsiksi.

[Selvitys maahantulosäännösten kiertämistä koskevasta oikeuskäytännöstä, Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 2/2023](#)

Ihmisoikeuskeskuksen selvitys käsittelee sitä, miten maahantulosäännösten kiertämistä on tulkittu tuomioistuimissa. Selvityksessä tarkastellaan, minkälaisissa tilanteissa hallinto-oikeudet ja korkein hallinto-oikeus ovat arvioineet oleskeluluvan hakijan kiertäneen maahantulosäännöksiä ja tästä syystä jättäneet voimaan Maahanmuuttoviraston päätöksen jättää oleskelulupa myöntämättä.

Selvityksen tavoitteena on luoda kokonaiskuva siitä, minkälaisiin erilaisiin tilanteisiin maa-

hantulosäännösten kiertämisen kieltoa nykyisin sovelletaan. Tältä pohjalta voidaan tarkastella sitä, minkälainen sääntely olisi jatkossa tarkoituksenmukainen.

Ulkomaalaislain kokonaisuus ja lain eri kohtien toimivuus on erityisen ajankohtainen kysymys sisäministeriössä ollessa käynnissä ulkomaalaislain kokonaisuudistuksen esiselvitys. On tärkeää, että uusi näkemys ulkomaalaislaista perustuu tutkittuun tietoon ja ajankohtaiseen kokonaiskuvaan lain nykytilasta ja soveltamisesta.

[Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen ohjelmakauden katsaus, Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 3/2023](#)

Ihmisoikeuskeskuksen Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen kauden katsaus tarkastelee nuorten oikeuksia kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa sekä kokoaa yhteen havainnot ja nuorten kokemukset oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Katsaus antaa myös ehdotuksia nuorten ihmisoikeustilanteen parantamiseksi.

[Selvitys ihmisoikeusennakoinnista, resilienssistä ja varautumisesta yhteiskunnan murrosaikana, Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 4/2023](#)

(In English)

Selvitys kartoittaa ihmisoikeusennakoinnin kenttää ja kuvaa ennakoinnin toimintatapoja ja suomalaista ennakointijärjestelmää. Se tarjoaa työkaluja ihmisoikeustoimijoiden ennakointivalmiuksien ja resilienssin kehittämiseksi sekä eväitä ihmisoikeuksien huomioon ottamiseen kansallisessa ennakoinnissa. Selvitys korostaa ennakoinnin osallisuuden tarvetta.

Lausunnot

Ihmisoikeuskeskuksen tehtävänä on aloittein ja lausunnoin edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Ihmisoikeuskeskus antaa lausuntoja joko lausuntopyynnön perusteella tai omasta aloitteestaan toimintaansa liittyvistä teemoista ja rakenteellisista perus- ja ihmisoikeuskysymyksistä.

Lisäksi toimitettiin tietoja erilaisiin ENNHRIN sekä YK:N ja EN:n ja EU:n kyselyihin ja selvityksiin.

Ihmisoikeuskeskuksen lausunnot vuonna 2023

- 18.12.2023 **Lausunto** EN:n GREVIO-komitealle Istanbulin sopimuksen temaatitisen raportin käsittelyyn
- 15.12.2023 **Lausunto** YK:n KP-komitealle hallituksen väliraportin käsittelyyn
- 24.11.2023 **Lausunto** YK:n ikääntymistä käsittelevälle avoimelle työryhmälle ikääntyneiden kansainvälisoikeudellisesta asemasta
- 24.10.2023 Oma-aloitteinen **lausunto** Oikeushallinnon erityisviranomaiset -virastosta
- 23.10.2023 Oma-aloitteinen **lausunto** valtion talousarviosta 2024 (ihmisoikeuspolitiikan voimavarat, ihmisoikeuspuolustajat)
- 13.10.2023 **Lausunto** hallituksen esityksestä kotikuntalaiksi
- 28.8.2023 **Lausunto** YK:n TSS-komitean nopeutettuun seurantaan nostetuista suosituksista
- 8.8.2023 Hallituksen tiedonanto - Ihmisoikeuskeskuksen **vastaus** kirjalliseen kuulemispyyntöön
- 13.7.2023 **Lausunto** YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle Suomen määrääkäisraportin käsittelyyn kysymyslistasta
- 10.7.2023 **Lausunto** vammaispalvelulain voimaantulon siirtämisestä
- 4.5.2023 **Lausunto** YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimistolle kansallisen ihmisoikeusinstituution hyvistä käytännöistä
- 28.4.2023 **Lausunto** Euroopan komissiolle EU:n vammaiskortista
- 27.4.2023 **Lausunto** YK:n lapsen oikeuksien komitealle (lisälausunto)
- 3.4.2023 **Lausunto** hallituksen väliraportista Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanosta
- 28.3.2023 **Lausunto** YK:n UPR-prosessiin
- 15.2.2023 **Lausunto** YK:n ikääntymistä käsittelevän avoimen työryhmän 13. istuntoon (ikäntyneiden kontribuutio kestävään kehitykseen ja taloudellinen turvallisuus)
- 15.2.2023 **Lausunto** YK:n ikääntymistä käsittelevän avoimen työryhmän 13. istuntoon (oikeus terveyteen ja pääsy terveyspalveluihin sekä sosiaalinen inklusio)
- 2.2.2023 **Lausunto** EN:n tuomioiden täytäntöönpano-osastolle tapauksesta X. v. Suomi (jatkolausunto)
- 26.1.2023 **Lausunto** perustuslakivaliokunnalle saamelaiskäräjälain uudistuksesta
- 14.11.2023 **Lausunto** eduskunnan sosiiali- ja terveystoimikunnalle asiassa HE 75/2023 vp.

4 Vammaisten ja ikääntyneiden henkilöiden oikeuksien seuranta ja edistäminen

Ihmisoikeuskeskuksella on lakisääteinen tehtävä edistää ja seurata YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa. Keskus muodostaa sopimuksessa edellytetyn täytäntöönpanoa edistävän, suojelevan ja seuraavan riippumattoman mekanismin yhdessä oikeusasiamiehen ja Ihmisoikeusvaltuuskunnan kanssa. Tärkeänä toiminnan painopisteenä Ihmisoikeuskeskus seuraa ja edistää myös ikääntyneiden ihmisten oikeuksia.

Oikeudellisen näkökulman vahvistaminen

Ihmisoikeuskeskus edistää vammaisyleissopimuksen tunnettuutta muun muassa kääntämällä vammaisten oikeuksien komitean vammaisyleissopimusta koskevia yleiskommenteja sekä korostamalla vammaisyleissopimuksen merkitystä ja sisältöä lausunnoissaan ja puheenvuoroissaan.

Ihmisoikeuskeskus korostaa ikääntyneiden ihmisten asemaa koskevissa lausunnoissaan, puheenvuoroissaan ja koulutuksissaan ikääntyneiden ihmisten aseman oikeudellista ulottuvuutta ja perus- ja ihmisoikeusherkkyttä. Ihmisoikeuskeskus toimii osaltaan yhteystahona ikääntyneiden ihmisten oikeuksien kansainvälisen ja kansallisen kehityksen välillä muun muassa tekemällä Suomessa tunnetuksi kansainvälis-

tä keskustelua ikääntyneiden oikeuksista.

Ihmisoikeuskeskus osallistui asiantuntijana asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisen seurantaryhmään ja sen alaryhmiin sekä vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukuntaan (VANE) ja puhevammaisten oikeuksien neuvottelukuntaan ja EU:n rakennerahastojen Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027 -ohjelman seurantakomitean työhön.

Osallisuuden vahvistaminen

Ihmisoikeusvaltuuskunnan vammaisten ihmisoikeuskomitea osallistui vuonna 2023 Ihmisoikeuskeskuksen lausunnon laatimiseen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle Suomen raportin käsittelyn kysymyslistaa varten.

Ihmisoikeusvaltuuskunnan ikääntyneiden oikeuksien jaosto käsitteli vuoden 2023 kokouksissaan YK:n ikääntyneiden oikeuksien itsenäisen asiantuntijan Suomea koskevaa maa-raporttia eri ministeriöiden edustajien kanssa. Kokouksissa ministeriöiden edustajat kertoivat jaostolle toimenpiteistään raportin eri suosituksiin liittyen ja ikääntyneiden jaoston jäsenet puolestaan antoivat ministeriöiden edustajille tietoa ikääntyneiden asemasta.

Vammaistutkimuksen ja ikääntyneiden oikeuksien tietopohjan vahvistaminen ja seuranta

Ihmisoikeuskeskus edistää vammaisyleissopimuksen tarpeisiin vastaavaa vammaistutkimusta ja tiedonkeruuta sekä ikääntyneiden oikeuksien tutkimusta ja tietopohjaa yhteistyössä eri tutkimuslaitosten ja tutkijoiden kanssa. Vuonna 2023 Ihmisoikeuskeskus osallistui Itä-Suomen yliopiston vanhusten syrjäytymistä kotihoidossa tutkivan SOLDEX-hankkeen, Suomen Akatemian rahoittaman "Access to Justice for marginalized groups of older people in ageing society - (AMIS)" -hankkeen sekä "Vammaisten ja ulkomaalaistaustaisten ihmisten selviäminen poikkeus- ja kriisitilanteissa - Tulevaisuutta luomassa covid-19-kokemusten pohjalta" -ESR-hankkeen ohjausryhmiin.

Vammaisten ja ikääntyneiden henkilöiden oikeudet ja kansainvälinen yhteistyö

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea pyysi keväällä 2023 lausuntoja kansalaisjärjestöiltä ja kansallisilta ihmisoikeusinstituutioilta kysymyslistan (List of Issues) valmisteluun Suomen hallituksen kuulemistä varten. Ihmisoikeuskeskus laati ihmisoikeusvaltuuskunnan vammaisten ihmisoikeuskomitean tuella ja järjestöille suunnatun kyselyn vastausten pohjalta lausunnon, jossa se nosti esille muun muassa vammaisiin lapsiin kohdistuvan väkivallan ja kiusaamisen, esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyviä kysymyksiä, itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädännön tilanteen ja vammaispalvelulainsäädännön uudistuksen sekä vammaisten henkilöiden työllisyyden ja toimeentulon.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea viimeisteli kysymyslistansa 18. valmistelevalle istunnolle Genevessä 11.-15.9.2023, jossa myös Ihmisoikeuskeskus osallistui keskusteluun kansalaisjärjestöjen, kansallisen ihmisoikeusinstituution ja komitean välillä.

Ihmisoikeuskeskus osallistui kesäkuussa 2023 New Yorkissa YK:n vammaisyleissopimuksen osapuolikokoukseen.

Ihmisoikeuskeskus osallistui huhtikuussa 2023 YK:n Open-ended Working Group in Ageing (OEWGA) -työryhmän kokoukseen, jota varten keskus antoi kaksi kirjallista lausuntoa. Toinen lausunnoista käsitteli oikeutta terveyteen, pääsyä terveydenhuoltopalveluihin ja sosiaalista inklusiota, toinen ikääntyneiden ihmisten osallistumisesta kestävästä kehityksen toimenpiteisiin ja heidän taloudellista turvallisuuttaan. Istunnossa hyväksyttiin päätöslauselman mukaisesti kaksi jäsenvaltiota, Portugal ja Brasilia, alkoivat fasilitoida keskusteluja ikääntyneiden oikeuksien asemasta kansainvälisessä ihmisoikeusviitekehityksessä. Osana keskustelua fasilitaattorit lähettivät YK:n jäsenvaltioille, kansallisille ihmisoikeusinstituutioille ja muille relevanteille toimijoille kesällä 2023 kyselyn, jolla he kartoittivat mahdollisia aukkoja ikääntyneiden ihmisten oikeuksien kansainvälisessä suojelussa ja niihin puuttumisen keinoja.

Ihmisoikeuskeskus vastasi kyselyyn lausuntonaan marraskuussa 2023. Ihmisoikeuskeskus katsoi muun muassa, että ikääntyneet ovat näkymättömiä suurella osalla kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia eivätkä monia ikääntyneitä koskevat erityiset haasteet, kuten digitalisaation aiheuttama syrjäytyminen tai kielteiset ja syrjivät asenteet ikääntyneitä ihmisiä kohtaan, tule riittävästi huomioiduiksi nykytilanteessa.

5 Nuorten asiantuntijoiden ohjelma

Ihmisoikeuskeskuksessa 1.2.2022 käynnistyneen Nuorten asiantuntijoiden ohjelman kausi tuli päätökseensä 31.7.2023. Kahden nuoreman asiantuntijan yhteistyöhön perustuvien ohjelmakausien tavoitteena on vahvistaa nuorten ääntä yleisessä keskustelussa perus- ja ihmisoikeuksista sekä Ihmisoikeuskeskuksen omassa toiminnassa kuten myös tarjota ohjelmaan valituille asiantuntijoille mahdollisuus kehittää omaa aiheeseen liittyvää osaamista. Ensimmäisen ohjelmakauden tavoitteisiin kuuluivat nuorten oikeuksien toteutumisesta sekä nuorten ihmisoikeusnäkökulmaa koskeva tiedonkeruu, kuten myös nuorten oman kyvykkyyden edistäminen omien ihmisoikeuksien puolustamisessa sekä ihmisoikeuskeskusteluun osallistumisessa.

Keväällä 2023 nuoret asiantuntijat tapasivat turvapaikanhakijataustaisia nuoria, vammaisia nuoria ja mielenterveyskuntoutuja nuoria. Tapaamisissa keskusteltiin ihmisoikeuksista nuorten näkökulmasta sekä kerättiin tietoa siitä, mitä ihmisoikeusongelmia nuoret havaitsevat ja mitä nuoret toivoisivat ihmisoikeustoimijoilta. Ohjelmakauden tapaamisista koottujen kokemusten perusteella nuorten keskuudessa merkittäviksi ihmisoikeuskysymyksissä todettiin erityisesti koulutukseen, työhön, terveyteen, vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen liittyvät ihmisoikeuskysymykset. Erityisesti mielenterveyden häiriöt, syrjäytymisen kokemukset,

vähemmistöjen oikeudet sekä ilmastonmuutos näyttäytyivät teemoina, jotka vaikuttivat nuorten aikuisten kokemuksiin ihmisoikeuksien toteutumisesta.

Nuorten asiantuntijoiden ohjelma järjesti myös 25. toukokuuta nuorten ihmisoikeustapahtuman keskustakirjasto Oodissa. Tapahtumaan kutsuttiin nuoria aikuisia eri taustoista ja elämäntilanteista pohtimaan, mikä olisi nuorten ihmisoikeusviesti uudelle hallitukselle. Osana tapahtumaa osallistujat keskustelivat työpajoissa siitä, miten yhdenvertaisuus, hyvinvointi ja ilmastoturvallinen tulevaisuus voitaisiin nuorten mielestä parhaiten turvata. Tapahtumassa puhumassa olivat presidentti Tarja Halonen, toimittaja ja ihmisoikeusaktivisti Zahra Karimy, yhdenvertaisuusasiantuntija ja romaniaktivisti Leif Hagert sekä vammaisaktivisti Marja Puustinen.

Nuoremmat asiantuntijat laativat ohjelmakautensa päätteeksi Ihmisoikeuskeskuksen 1.11.2023 julkaiseman katsauksen nuorista ja ihmisoikeuksista. Katsauksessa on koottu yhteen ensimmäisen ohjelmakauden tärkeimpiä havaintoja, joita on kerätty mm. edellä mainituista nuorten tapaamisista. Katsauksessa käydään myös yleisemmin läpi nuorten aikuisten asemaa kansainvälisessä ihmisoikeusjärjestelmässä, jossa nuorten oikeudet todetaan erillisenä ihmisoikeuskategoriana vielä varsin

vakiintumattomaksi. Nuorten ihmisoikeuksien toteutuminen on vaarassa jäädä liian vähälle huomiolle tai muuten väliinputoaja-asemaan ihmisoikeuskeskustelussa.

Joulukuussa käynnistyneelle nuorten asiantuntijoiden ohjelman toiselle ohjelmakaudelle valittiin Klara Fält ja Mikko Pursimo. Uusi ohjelmakausi on pituudeltaan kaksivuotinen (1.12.2023–30.11.2025). Nuorten ohjelma toimii toisena kautenaan keskuksen asiantuntijatiimeistä irrallisena ohjelmana, jossa ohjelmanvetäjänä toimii keskuksen asiantuntija Susan Villa. Ohjelmayhteistyönsä lisäksi nuoret asiantuntijat toimivat keskuksen asiantuntijatyössä osana viestinnän ja vaikuttamisen sekä seurannan ja edistämisen tiimejä.

Uudet nuoret asiantuntijat jatkavat toisella ohjelmakaudellaan ensimmäisellä kaudella käynnistettyä viestintä- ja vaikuttamistyötä kuten myös nuorten näkökulman edistämistä ihmisoikeusasioissa. Työtä kehitetään ensimmäisen ohjelmakauden havaintojen sekä nuorten asiantuntijoiden omien kiinnostuksen kohteiden pohjalta. Uuteen ohjelmaan kytkeytyvien tapaamisten ja tapahtumien suunnittelutyö käynnistettiin joulukuussa, muun perehdytyksen ohella.

6 Kotimainen ja kansainvälinen ihmisoikeusyhteistyö

Ihmisoikeusvaltuuskunnan toiminta

Ihmisoikeusvaltuuskunta on osa kansallista ihmisoikeusinstituutiota ja keskuksen tärkein yhteistyön, vaikuttamisen ja viestinnän kanava. Järjestyksessä kolmas ihmisoikeusvaltuuskunta aloitti neljän vuoden toimikautensa 1.4.2020. Valtuuskunnassa on 38 jäsentä, mukaan luettuina erityisvaltuutetut sekä ylimpien laillisuusvalvojen ja saamelaiskäräjien edustajat. Ihmisoikeusvaltuuskunnan ja työvaliokunnan puheenjohtajana toimii Ihmisoikeuskeskuksen johtaja Sirpa Rautio. Varapuheenjohtajana toimii valtuuskunnan jäsen Esa Iivonen.

Valtuuskunnan alaisuudessa toimii pysyvässä ja lakisääteisenä jaostona vammaisten oikeuksien jaosto eli Vammaisten ihmisoikeuskomitea (VIOK) sekä lisäksi työvaliokunta ja ikääntyneiden oikeuksien jaosto. Työvaliokunta osallistuu valtuuskunnan kokousten valmisteluun.

Ihmisoikeusvaltuuskunta kokoontui vuonna 2023 neljä kertaa, joista yksi järjestettiin pidempänä työpajatyypisenä retriittinä. Lisäksi järjestettiin ennakointityöpaja, jonka keskustelut liittyivät IOK:ssa valmisteilla olleeseen ennakointiselvitykseen. Työpajassa rakennettiin siltoja ennakoinnin ja ihmisoikeustyön välille ja arvioitiin varautumisen ja mahdollisuuksien näkökulmista Valtioneuvoston 2023 tulevaisuusselonteon neljän skenaarioiden pohjalte rakennettuja ihmisoikeusskenaarioita sekä yhtä kokeellista skenaariota.

Kokouksissa kuultiin asiantuntijoita ja keskusteltiin muun muassa seuraavista teemoista:

- Hallituskauden "tilinpäätös"-keskustelu Marinin hallituksen hallitusohjelman toteutumisesta perus- ja ihmisoikeusasioissa. Huomiota kiinnitettiin erityisesti viranomaisten perus- ja ihmisoikeusosaamisen puutteisiin ja koulutustarpeeseen, vammaispalvelulain ja rajavartiolain uudistukseen sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean Suomea koskevien ratkaisujen täytäntöönpanon viivästyksiin.
- Keskustelu Ihmisoikeuskeskuksen Nuorten asiantuntijoiden ohjelman havainnoista nuorten oikeuksista ja nuorten asemasta ihmisoikeuskentällä. Tapaamisissa eri nuorisoryhmien kanssa esiin nousi erityisesti havaintoja ihmisoikeuskielen vaikeudesta, ihmisoikeuksien käyttämisestä hyökkäyksen välineenä ja ihmisoikeuslottuvuuksien ymmärrettävyydestä, syrjäytäkemukset koulutuksessa ja työelämässä, rasismi ja taustasta riippuva kohtelu, riittävään toimeentuloon liittyvät ongelmat, oikeusopiskeluun ja työhön sekä mielenterveyspalvelujen saatavuuden ongelmat ja tukijärjestelmien monimutkaisuus. Lisäksi kaivattiin lisää osallisuutta ja nuorten kuulemista.

- Alustukset ja pienryhmäkeskustelut teemoista ”Nykyinen keskustelukulttuuri ja vihapuhe ja niiden vaikutukset yhteiskuntaan”, alustajana nykykulttuurin tutkimuksen dosentti Tuija Saresma Jyväskylän yliopistossa sekä ”Syrjäytyminen, siihen johtavat tekijät ja sen seuraukset yhteiskunnassa”, alustajana tutkimusprofessori, kehitysjohdaja Tiina Ristikari Iltasta.
- YK:n ihmisoikeuspuolustajien erityisraportoiija Mary Lawlorin puheenvuorossa ja sitä seuranneessa keskustelussa tuotiin esiin puolustajien aseman turvaaminen, verkkoviha ja -hyökkäykset ovat lisänneet myös tosielämän hyökkäyksiä. Yritysten vastuuta ja velvollisuutta tehdä yhteistyötä ihmisoikeuspuolustajista tulisi korostaa. Myös lyhytaikaiset viisumit puolustajille, vihapuhe, median tila ja sananvapaus sekä naispuolustajiin kohdistuva kampanjointi puhuttivat.
- Ihmisoikeuskeskuksen tulevaisuuden näkymät sekä Ihmisoikeusvaltuuskunnan kauden testamentti. Valtuuskunnan jäsenet katsoivat, että keskeisintä niin keskuksen kuin valtuuskunnankin työssä on laaja-alainen yleinen perus- ja ihmisoikeusosaaminen, valtiosäännön, kansainvälisen politiikan, EU-lainsäädännön ja prosessien sekä oikeusvaltio- ja demokratiakysymysten tuntemus, tukeminen ja edistäminen. Tärkeänä pidettiin, että löydetään tasapaino perinteisten ja uusien ihmisoikeuskysymysten välillä. Uusina teemoina mainittiin erityisesti poikkileikkaavat tekoäly ja digitalisaatio ja digikuilut sekä ilmastokriisi ja ympäristökysymykset ja perinteisempinä naisiin kohdistuva väkivalta ja turvapaikanhakijoiden oikeudet. Tärkeänä laajana työkenttänä on myös jatkossa kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden ja sopimusvalvontaelinten suositusten näkyvyyden ja täytäntöönpanon tehostaminen. Erityisesti taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien edistäminen koettiin tärkeäksi. Myös viestintä ja vaikuttaminen ovat keskeisessä roolissa.

Kokouksissa käsiteltiin säännöllisesti vammaisten ihmisoikeuskomitean (VIOK) sekä ikääntyneiden oikeuksien jaoston työn teemoja sekä jäsenten ja Ihmisoikeuskeskuksen ajankohtaisia tapahtumia, tilaisuuksia, julkaisuja sekä mahdollisuuksia osallistua kansainvälisten ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointikierroksiin.

Valtuuskunta teki maaliskuussa kannanoton, jossa se painotti että perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen ja edistäminen sekä oikeusvaltioperiaatteen kunnioittaminen on oltava lähtökohtana kaikessa valtioneuvoston kansallisessa ja kansainvälisessä toiminnassa. Valtuuskunta muistutti, että sitoutuminen on todettava selkeästi hallitusohjelmassa. Samalla valtuuskunta muotoili hallitusohjelmatavoitteensa vuosille 2023–2027. Näitä ovat perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen ja edistäminen, ratkaisujen löytyminen vakaviin, toistuviin ja pitkään jatkuneisiin ongelmiin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa, perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin tehostaminen, oikeusvaltion rakenteiden ja rahoituksen vahvistaminen sekä kehotus valtioneuvostolle vuosittain tarkastella perus- ja ihmisoikeuksien tilaa.

Valtuuskunta hyväksyi Ihmisoikeuskeskuksen toimintakertomuksen vuodelta 2023 ja toimintasuunnitelman vuodelle 2024. Jäsenille tehdyn kyselyn perusteella valtuuskunnan vuoden 2024 alkupuolella päättyvä kausi oli yleisesti ottaen onnistunut, vaikeasta poliittisesta ilmapiiiristä huolimatta.

Kansainvälinen ja eurooppalainen ihmisoikeusyhteistyö

Toimintavuonna Ihmisoikeuskeskus jatkoi kansainvälisessä ja eurooppalaisessa ihmisoikeusyhteistyössään esimerkiksi oikeusvaltionäkökulman ja erilaisiin muutoksiin varautumisen vahvistamista. Myös NHRI-verkostojen toiminnan ja näkyvyyden kehittämiseen osallistumista sekä vaikeassa tilanteessa olevien kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden tukemista jatkettiin.

Ihmisoikeuskeskuksen johtaja toimi ENNHRI:n puheenjohtajana ja GANHRI:n hallituksen jäsenenä. Vuoden aikana järjestettiin molempien verkostojen yleiskokousten lisäksi useita ENNHRI:n hallituksen kokouksia sekä kaksi GANHRI:n hallituksen kokousta. Syksyllä vietettiin myös ENNHRI:n 10-vuotisjuhlia. Lisäksi Ihmisoikeuskeskuksen johtaja edusti ENNHRI:ä monissa eri tilaisuuksissa. Hän puhui esimerkiksi Lundissa EU:n perusoikeusviraston ja EU:n neuvoston puheenjohtajana toimineen Ruotsin järjestämässä konferenssissa, jonka teemana oli perusoikeuksien suojele kriisiaikoina. Lisäksi hän osallistui Euroopan neuvoston ministerikomitean kokoukseen Strasbourgissa, jossa esiteltiin ENNHRI:n selvitystä Euroopan neuvoston NHRI-suosituksen toimeenpanosta.

Ukrainaan sotaan liittyvät kysymykset näkyivät edelleen etenkin ENNHRI-yhteistyössä. ENNHRI:n hallitus jatkoi Venäjän oikeusasiamiehen toiminnan seurantaan. Keväällä ENNHRI:n yleiskokous päätti, että Venäjän oikeusasiamiehen erotetaan verkostosta, koska sen katsottiin toimineen verkoston päämäärien ja toiminnan vastaisesti. Syksyllä myös kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden kansainvälinen akkreditaatiokomitea (SCA) esitti, että Venäjän oikeusasiamiehen akkreditaatiostatus poistetaan. Komitean esitys tulee voimaan, mikäli oikeusasiamies ei vuoden sisällä toimita tietoja, jotka osoittavat sen toimivan yhä Pariisin periaatteiden mukaisesti.

Ihmisoikeuskeskus teki Ukrainan ihmisoikeusvaltuutetun kanssa yhteistyötä sekä kahdenvälisesti että ENNHRI:n kautta. Kesäkuussa ihmisoikeusvaltuutetun edustajat saapuivat Suomeen ja olivat myös Ihmisoikeuskeskuksen vieraana. Vierailun yhteydessä järjestettiin Ukrainan ihmisoikeusvaltuutetun työstä ja käytännön varautumisesta konfliktiolosuhteissa pyöreän pöydän keskustelu, johon osallistui eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian ja eduskunnan henkilökuntaa. Lisäksi Ihmisoikeuskeskus, Diakonissalaitos ja Oikeusvaltiokeskus järjestivät yleisölle avoimen tilaisuuden, jossa

käsiteltiin ihmisoikeuksia, Ukrainan sotaa ja jälleenrakennusta.

Joulukuussa Ihmisoikeuskeskuksen johtaja vieraili Kiovassa ENNHRI:n puheenjohtajan ominaisuudessa. Hän ja apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen osallistuivat Ukrainan ihmisoikeusvaltuutetun, presidentin kanslian ja ulkoministeriön järjestämään kansainväliseen ihmisoikeuskonferenssiin, jossa teemana oli ihmisoikeuksien puolustaminen sotatilanteessa. Konferenssin ohella järjestettiin myös muita tilaisuuksia, muun muassa pyöreän pöydän keskustelu lapsikaappauksista.

Keskuksen asiantuntija toimi ENNHRI:n oikeudellisen työryhmän puheenjohtajana. Työryhmän työ keskittyi vuoden 2023 aikana Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen kansallisen täytäntöönpanon edistämiseen sekä täytäntöönpanon valvontaprosessiin osallistumiseen (Rule 9). Edistämistyötä tehtiin myös osallistumalla EIT:n suuren jaoston suulliseen istuntoon sivuväliintulojen osalta kahdessa ilmastotapauksissa.

Keskuksen asiantuntijat olivat mukana myös muun muassa taloudellisia ja sosiaalisia oikeuksia, vammaisten henkilöiden oikeuksia, ikääntyneiden oikeuksia ja yritys vastuuta käsittelevissä ENNHRI:n työryhmissä. Lisäksi keskuksen asiantuntija osallistui kesäkuussa 2023 kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden NHRI-akatemiaan Skopjessa, jossa perehdyttiin oikeusvaltiokysymyksiin.

Ihmisoikeuskeskus järjesti syyskuussa 2023 yhteistyössä Euroopan neuvoston ja ENNHRI:n kanssa eduskunnassa Euroopan neuvoston, Euroopan perusoikeusviraston, ENNHRI:n ja EQUINET:n yhteisen, sosiaalisia ja taloudellisia oikeuksia käsitelleen tilaisuuden (Collaborative Platform on Social and Economic Rights). Tilaisuuden yhteydessä järjestettiin ENNHRI:n ja EQUINET:n taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien työryhmien kokoukset. Tilaisuuden teemana oli "Realising social rights in the age of digitalisation: opportunities and risks."

Keskus teki toimintavuonna yhteistyötä myös lähialueen kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden kanssa. Tietoja vaihdettiin säännöllisesti Ruotsin ihmisoikeusinstituutin kanssa. Liettuan kansallisen ihmisoikeusinstituution/ oikeusasiamiehen edustajat saapuivat syyskuussa viikon mittaiselle opintovierailulle. Vierailun tarkoituksena oli tutustua Ihmisoikeuskeskuksen toiminnan eri osa-alueisiin ja tavata sen keskeisiä sidosryhmiä. Liettuan instituution edustajat osallistuivat myös Diakonissalaitoksen järjestämälle Luokkaretki-kierrokselle, jonka yhteydessä vierailtiin päihdepalveluyksikkö Breikissä ja paperittomien päiväkeskuksessa.

Yhteistyötä tehtiin myös muiden eurooppalaisten ihmisoikeustoimijoiden kanssa. Ihmisoikeuskeskus kävi muun muassa ETYJ/ODIHR:n vieraana Varsovassa helmikuussa. Tapaamisen aikana keskusteltiin laajasti ODIHR:n eri toimintoista ja erityisesti ihmisoikeuspuolustajiin liittyvistä kysymyksistä. Keskus osallistui myös ODIHR:n resilienssiyhteyshenkilöiden verkoston toimintaan. Yhteyshenkilöt ovat kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden edustajia, jotka edistävät varautumiseen ja riskien hallintaan liittyvää työtä omissa instituutioissaan.

Yhteistyötä jatkettiin myös EU:n perusoikeusviraston (FRA) kanssa. Keskus toimitti FRA:lle tietoja esimerkiksi osallistumisestaan itsenäisenä asiantuntijana EU:n rakennerahastojen seurantakomiteoihin. Lisäksi keskus kävi FRA:n asiantuntijoiden kanssa keskustelua Suomen itärajan tilanteesta sekä kansallisten perus- ja ihmisoikeusrakenteiden kartoittamisesta keskuksen vuoden 2022 perus- ja ihmisoikeustoimijat -selvitykseen pohjaten. Myös Frontexin perusoikeustoimiston kanssa vaihdettiin säännöllisesti tietoja itärajan tilanteesta.

Liite 1.

Ihmisoikeuskeskuksen henkilöstö vuonna 2023

Johtaja

Sirpa Rautio, ihmisoikeusvaltuuskunnan puheenjohtaja (2012-)

Asiantuntijat

Sanna Ahola, asiantuntija, 2019-

Mikko Joronen, asiantuntija, 2016- (virkavapaalla 1.3.2022- 31.12.2023)

Miro Järnefelt, viestintäasiantuntija 1.9.2023-

Leena Leikas, asiantuntija/tiiminvetäjä 2012-

Susan Villa, asiantuntija/tiiminvetäjä 2019-

Elina Hakala, kansainvälisten asioiden asiantuntija, 1.3.2022- 28.2.2025

Lauri Sivonen, asiantuntija 15.6.2023-31.12.2024

Nitin Sood, asiantuntija 15.9.2022- 31.12.2023 (virkavapaalla 19.9.-31.12.2023)

Nuoremmat asiantuntijat

Klara Fält, Nuorten asiantuntijoiden ohjelma, 1.12.2023-30.11.2025

Emmi Kupiainen, nuorempi asiantuntija, 11.5.2020-31.12.2023

Elsa Korkman, Nuorten asiantuntijoiden ohjelma, 1.2.2022-31.7.2023

Sanni Myllyaho, Nuorten asiantuntijoiden ohjelma, 1.2.2022- 31.7.2023

Mikko Pursimo, Nuorten asiantuntijoiden ohjelma, 1.12.2023-30.11.2025

Assistentti

Katariina Huhta, 2019-31.5.2023 (virkavapaalla 1.12.2022- 31.5.2023)

Minna Orkokari, 1.12.2022-

Liite 2.

Ihmisoikeusvaltuuskunnan jäsenet 2020-2024

1. **Hakonen Kimmo**, tiedusteluvalvontavaltuutettu
2. **Hiltunen Rainer**, tasa-arvovaltuutettu (2022-2024)
3. **Maarianvaara Jukka**, tasa-arvovaltuutettu (2020-2022)
4. **Pekkarinen Elina**, lapsiasiavaltuutettu
5. **Puumalainen Mikko**, apulaisoikeuskansleri
6. **Sakslin Maija**, eduskunnan apulaisoikeusasiamies
7. **Stenman Kristina**, yhdenvertaisuusvaltuutettu
8. **Talus Anu**, tietosuojavaltuutettu
9. **Topo Päivi**, vanhusasiavaltuutettu (2022-)
10. **Juuso Tuomas Aslak**, puheenjohtaja, saamelaiskäräjät
11. **Ali Atik**, OTK, VT, toimitusjohtaja, Lakiasiantoimisto Allianssi Oy

12. **Angersaari Inga**, YTM, projektipäällikkö, Diak
13. **Arikka Laura**, TM, toimitusjohtaja, Erätauko-säätiö
14. **Caldén Anna**, sosionomi (AMK), koordinaattori, Samarbetsförbundet kring funktionshinder SAMS
15. **Enache-Kotilainen Anca**, FM, kehittämispäällikkö, Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö
16. **Haanperä Outi**, PhD (Economics), johtava asiantuntija, Sitra
17. **Iivonen Esa**, OTM, johtava asiantuntija, Mannerheimin lastensuojeluliitto
18. **Juvonen Anu**, MA (Development Studies), toiminnanjohtaja, DEMO ry
19. **Jylhä Marja**, LT, gerontologian professori, Tampereen yliopisto
20. **Kalliomaa-Puha Laura**, OTT, sosiaalioikeuden professori, Tampereen yliopisto
21. **Kallioniemi Arto**, TT, KM, uskonnon didaktiikan professori, Helsingin yliopisto
22. **Kupila Sakris**, lääketiet. kand., puheenjohtaja, SETA ry
23. **Laajapuro Niina**, Pol.Mag, MBA, ihmisoikeustyön johtaja, Amnesty International Suomen osasto
24. **Laukkanen Janne**, OTM, YTM, johtaja (viestintä ja vaikuttaminen), Lakimiesliitto
25. **Mahlamäki Pirkko**, FM, OTM, pääsihteeri, Vammaisfoorumi
26. **Mattila Kaari**, VTT, pääsihteeri, Ihmisoikeusliitto
27. **Mattila Yrjö**, VTT, OTL, VT, juridinen konsultti, Omaishoitajaliitto
28. **Mäki-Petäjä-Leinonen Anna**, OTT, dos., johtaja, Hyvinvointioikeuden instituutti/ Itä-Suomen yliopisto
29. **Nuotio Kimmo**, OTT, Rikosoikeuden professori, Helsingin yliopisto
30. **Ojanen Tuomas**, OTT, dos., valtiosääntöoikeuden professori, Helsingin yliopisto
31. **Okkonen Laura**, fil. yo, Senior Human Rights Manager, Vodafone Group Plc
32. **Ollus Natalia**, OTT, VTM, johtaja, Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI)
33. **Rankinen Lea**, ympäristötekniikan DI, vastuullisuus- ja yhteiskuntasuhdejohtaja, Paulig Group
34. **Salminen Mirva**, YTM, tutkija, Lapin yliopisto
35. **Sood Nitin**, VTM, BA (Liberal Arts and Sciences), yhdenvertaisuussuunnittelija, Helsingin kaupunki (2020-2022)
36. **Suomou Katariina**, YTM, toiminnanjohtaja, Muistiliitto
37. **Suurpää Leena**, VTT, dos., johtaja, Nuorten turvatalotoiminta, Suomen Punainen Risti
38. **Teittinen Antti**, YTT, dos., tutkimuspäällikkö, Kehitysvammaliitto
39. **Thors Astrid**, OTK, VT
40. **Viljanen Jukka**, HTT, julkisoikeuden professori, Tampereen yliopisto

Ihmisoikeusvaltuuskunnan työvaliokunnan jäsenet 2020–2022

1. **Esa Iivonen** (varapuheenjohtaja)
2. **Atik Ali**
3. **Inga Angersaari**
4. **Niina Laajapuro**
5. **Pirkko Mahlamäki**
6. **Laura Okkonen**
7. **Nitin Sood**
8. **Astrid Thors**

Ihmisoikeusvaltuuskunnan työvaliokunnan jäsenet 2022–2024

1. **Esa Iivonen** (varapuheenjohtaja)
2. **Atik Ali**
3. **Inga Angersaari**
4. **Anca Enache-Kotilainen**
5. **Niina Laajapuro**
6. **Pirkko Mahlamäki**
7. **Yrjö Mattila**
8. **Laura Okkonen**
9. **Astrid Thors**

Liite 3.

Jaostojen jäsenet

Vammaisten henkilöiden ihmisoikeuskomitea (VIOK) 2020–2024

Anna Calden
Pirkko Mahlamäki
Yrjö Mattila
Antti Teittinen

Asiantuntijajäsenet

IOK - **Sanna Ahola**
 IOK - **Nitin Sood** (15.9.2023 asti)
 EOA - **Minna Verronen**

Ulkopuoliset asiantuntijat

Elina Nieminen (Invalidiliitto ry)
Markku Jokinen (Kuurojen Liitto ry)
Sari Kokko (Näkövammaisten liitto ry)
Pirkko Justander (Ruseti - Vammaisten naisten valtakunnallinen yhdistys ry)
Anssi Karhu (Me Itse ry, Kotkan alajaosto)

Ikääntyneiden oikeuksien jaosto 2020–2024

Marja Jylhä
Laura Kalliomaa-Puha
Pirkko Mahlamäki
Yrjö Mattila
Anna Mäki-Petäjä-Leinonen
Laura Okkonen
Katariina Suomi
Päivi Topo

Ulkopuoliset asiantuntijat

Virpi Dufva
Lotta Hämeen-Anttila
Ristenrauna Magga (2022-)
Eva Rönkkö (2022-)
Sari Elomaa (2023-)

Liite 4.

Ihmisoikeuskeskuksen osallistuminen työryhmiin ja ohjausryhmiin

Euroopan unionin sisäasioiden rahastot 2021–2027 (SM)

- **Turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahasto (AMIF)** Edistetään maahanmuuttoasioiden tehokasta hallintaa. Ehkäistään laitonta maahanmuuttoa ja edistetään toimivia paluujärjestelmiä vahvistaen erityisesti vapaaehtoisen paluun ja uudelleenkotoutumisen prosesseja ja keinovalikoimia. Lisäksi pyritään tehostamaan maastapoistamistoimintaa ja edistämään takaisinottoyhteistyötä kolmansien maiden kanssa.

- **Sisäisen turvallisuuden rahasto (ISF)** Edistetään turvallisuuden korkeaa tasoa Euroopan unionissa torjumalla rajat ylittäviä rikoksia, kuten kyber-, huume-, korruptio-, terrorismi- tai ympäristörikoksia, vahvistamalla kriisinsietokykyä ja uusiin uhkiin varautumista esimerkiksi kriittisten infrastruktuurien osalta ja ennaltaehkäisemällä turvallisuutta heikentäviä ilmiöitä, kuten radikalisoitumista. Lisäksi toteutetaan toimia rikosten uhrien suojelemiseksi.
- **Rajaturvallisuuden ja viisumipolitiikan rahoitustukiväline (BMVI)** Tuetaan Euroopan unionin yhdenmukaista rajaturvallisuutta ja yhteistä viisumipolitiikkaa. Rajaturvallisuutta vahvistetaan rahoittamalla mm. rajojen valvontaan ja rajatarkastuksiin liittyvien välineiden ja kaluston hankintaa. Lisäksi tuetaan koulutusta, yhdyshenkilötoimintaa ja tietojärjestelmien kehittämistä.

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta (NAPE) - STM - 21.1.2021-20.1.2025. Istanbulin sopimuksen 10 artiklassa tarkoitettu yhteensovittamiselin naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnassa.

Ohjausryhmä hankkeelle Vanhuusiän syrjäytyminen kotihoidossa - yleisyys, merkitykset ja interventio. Suomen Akatemian rahoittama tutkimushanke. Itä-Suomen yliopisto. 2021-2025. Ohjausryhmä asetettu seuraamaan tutkimushanketta.

Asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisen seurantaryhmä - STM - 1.9.2021-31.12.2023. Asetettu seuraamaan ja tukemaan asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamista koskevaa työtä, mukaan lukien lainsäädännön valmistelua.

Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027. EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelman seurantakomitea - Valtioneuvoston kanslia - Ohjelmakausi 2021-2027. Asetettu seuraamaan ohjelman toteutumista, vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta.

Kansallisen lapsistrategian ohjausryhmä. Valtioneuvoston kanslia - 15.11.2021-30.4.2023. Asetettu tukemaan kansallisen lapsistrategian lapsen oikeuksia ja erityisesti lasten osallisuutta koskevan koulutuskokonaisuuden suunnittelua ja toteutusta ja seuraamaan sen toimeenpanoa.

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto - oikeusministeriö - 12.2.2020-31.12.2023. Verkoston tarkoituksena on vahvistaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista parantamalla tiedonkulkua ja yhteistyötä perus- ja ihmisoikeuksia koskevissa asioissa valtioneuvoston toiminnassa.

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020-2023: Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurannan kehittäminen - 28.2.2020 - 31.3.2023. Hankkeessa valmistellaan ja täytäntöönpannaan vuosina 2020-2023 Suomen kolmatta kansallista perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaa. Toimintaohjelmassa kehitetään perus- ja ihmisoikeusrakenteita vahvistamalla oikeuksien toteutumisen seuranta Suomessa.

Kansainvälisten ihmisoikeusasiain neuvottelukunta - ulkoministeriö - 8.4.2020-31.12.2023. Valtioneuvoston asettama, ulkoasiainministeriön käytössä oleva neuvoa-antava elin, jonka tehtävänä on toimia yhteydenpitokanavana ulkoasiainministeriön ja kansalaisyhteiskunnan välillä ihmisoikeuskysymyksissä.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE - sosiaali- ja terveysministeriö - 1.9.2019-30.8.2023 ja 1.9.2023-31.8.2027.

Puhevammaisten asiain neuvottelukunta - koordinoi Kehitysvammaliitto - 2023-2024.

Syrjinnän seurantaryhmä. Seurantaryhmä vastaa valtioneuvoston syrjinnän seurantajärjestelmän kehittämisestä.

Rasismien vastainen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelma - seurantaryhmä. Seurantatyöryhmä ohjaa Valtioneuvoston toimintaohjelma rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi - toimintaohjelman toimeenpanoa ja arviointia.

Joku Raja - Amnesty Suomi - naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen työvaliokunta. Joku raja! -työvaliokunta on kansalaisyhteiskunnan toimijoista koostuva verkosto. Mukana on järjestöjä, hankkeita, tahoja, tutkijoita ja aktivisteja. Ihmisoikeuskeskus osallistuu itsenäisenä asiantuntijana työryhmään.

Kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden eurooppalaisen verkoston (ENNHRI) työryhmät

ENNHRI:n hallitus

ENNHRI Legal Working Group

ENNHRI Business and Human Rights Working Group

ENNHRI Migration & Asylum Working Group

ENNHRI Core Group on Climate Change

ENNHRI AI Working Group

ENNHRI ESR Working Group

ENNHRI CRPD Working Group

ENNHRI Core Group on Human Rights of Older Persons

ENNHRI Expert Group on NHRI Standards

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

00102 Eduskunta, Helsinki
www.ihmisoikeuskeskus.fi

00102 Riksdagen, Helsingfors
www.manniskorattscentret.fi